

paylaşım

KARTONSAN YAŞAM KÜLTÜRÜ DERGİSİ 2009/3

Editörden

Denize açılmak iyi gelir pek çoğumuza. Gelin görün ki kimimizin vakti yoktur buna kimimizin teknesi. Gün geçsin herkesin dileği yerine gelsin diyerek şimdilik gemi maketleriyle idare edelim dedik. Seçin kendinize birini, isterseniz yük gemisi olsun gidin korkusuzca Somali açıklarına. Tarih meraklılarını Gülcemal'de misafir edelim, çıksın Samsun'dan yola. Ben kıyıda gideyim diyenler için Çengelköy, Vaniköy, Yeniköy rıhtımda demirlemiş sizi bekliyor. Sabır isteyen işlerden gemi maketi yapımından söz ettik bu sayımızda. Sabır demişken, taşı sabırla sikan suyunu da çıkarıyor olmalı, ki Faruk Durukan bunu başarmış. Bir insan durup dururken neden taşın suyunu çıkartmaya kalkar, çıkarttı diyelim bu ne işe yarar diye merak ediyorsanız biz yazdık.

Isparta'da işler nasıl gidiyor diye soran olursa "gül gibi" demek yanlış olmaz. Gerçekten de güllük gülistanlık denince insanın aklına Isparta'nın gül bahçeleri geliyor. Kozmetik dünyasına armağan bu bitki, göze burna hitap ediyor, cilde iyi geliyor. Bu gül gibi arazi vakti zamanında Makedonyalı Büyük İskender'in gözünden kaçmamış. Psidia Antiocheia olarak tarih sahnesinde beliren bölge, bugün Hıristiyanların kutsal merkezi, bizimse sevimli şirin Yalvaç'ımız olmuş. Adlar değişiyor, yaşam biçimleri değişiyor, tarih akıyor. Niğde'ye de Nahita denmiş eskilerde. Bir zamanlar perilerin gelip kondurmuş olduğu bacalar diyarı Kapakdokya'nın giriş kapısı Niğde'de Hititler, Asurlar Frigler de seyretmiş olmalı Toroslar'da güneşin batışını. Anadolu'nun gelip geçeni çok. Öyle çok ki... Hepsi de bize emanet bırakmış kültürlerini, kentlerini, efsanelerini, geleneklerini göreneklerini. Bunlardan en görkemlisi de Hititlerin Hattuşaş'ı yani bugünkü Boğazköy. Kozmopolit kültürün ilk yaratıcıları belki de onlar, Hititler. Hani derler ya kendi kültürünü koruyarak uyum sağlamak, bütünlüşmek. Hititler işte bunun örneği. İnsan özellikleri gösteren tanrıları, sinirlendiği zaman ayakkabılarını bile ters giyip alıp başlarını çıkıp gidiyorlar. Nereye gidiyorlar? Sinirleri yatışsın diye yürüyüşe çıkıyorlardı belki de. Kim bilir kim hoplatmıştır sinirlerini. Tanrı olmak kolay mı? Her gün herkesin derdiyle uğraş, herkes sana başvursun, her şeyden sen sorumlu ol. Tanrı da olsalar bir yere kadar. Fala da pek meraklılar. Ama bunun için de tanrılarının kapısını aşındırıp durmuşlar. Dedik ya Hititlerde tanrı olmak kolay değil.

Sevimli ve biraz da naif görünen bu kültür, Anadolu'da pek çok

ilkin temeli aslında. Atları ilk evcilleştirenler onlar. Bugünkü anlamda çağdaş kent planının ilk uygulayıcıları ve elbette tarihteki ilk yazılı antlaşmanın taraflarından biri onlar.

Tarihin dışına açılalım, varsa soğutulmuş bardaklara biralarımızı da dolduralım diyeceğiz ama bira da bizi tarihe, hem de en gerilere götürecektir. Bugünün keyif içkisi, insanların günlük gıdasıymış piramitler inşa edilirken. Yakın zamana kadar da sağlıklı malt hülâsası olarak eczanelerde satıldığından haberiniz var mıydı? Biranızı doldurulurken, bardağınızı 45 derece eğimle tutmayı ve üzerinde iki parmak köpük bırakmayı unutmayın. Köpük biranın ayrılmaz parçası ve tazeliğinin göstergesi. Hazır keyifleri köpürtmüşken trafiğin olmadığı zamanlarda araba sürmenin keyfini de yaşayalım. İlk görenlerin şeytan icadı diye metrelerce uzaklaştığı, fayton sürücülerinin motorunun sesinden ürken atlarını yatıştırmak için epeyce uğraştığı bu mekanik araç, en fazla 20 km. hız yapıyormuş. Binenler de üşütmemek için yaz kış kürk giyiyormuş. Gülümsetiyor değil mi?

Ve İstanbul. Her ne kadar kendini kaybetmiş, başı dönmüş, yolunu şaşırılmış olsa da o bizim güzelimiz. Kültür başkenti de oldu artık. Havasından geçilmez. Bugününden ziyade geçmişini anlatmaktan gurur duyar hep. "Ah güzel İstanbul, benim sevgili yarım Ah güzel İstanbul, sen benim canımsın" şarkısındaki gibi herkesin yarı herkesin canı İstanbul, dinlemek isteyenlere semt semt kendini anlatıyor.

Nahita'dan Niğde'ye

Köpüklü Nektar Bira

Otomobil Uçar Gider

Isparta'nın Turistik Gülü Yalvaç

Taşı Sıkıp Suyunu Çıkararak Faruk Durukan

Boğazköy (Hattuşaş)

Sabrın Sonu Gemi Maketidir

Adını Bağışlar mısın İstanbul

Kapak ve Boğazköy (Hattuşaş) Fotoğrafları: **Mehmet Talu Uray**

Dergi Adı: Paylaşım Kartonsan A.Ş. Yaşam Kültürü Dergisi

İmtiyaz Sahibi: Kartonsan Karton Sanayi ve Ticaret AŞ. Adına: Mehmet Talu Uray

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü&Yayın Yönetmeni: Atiye Poyrazoğlu

Yönetim Yeri ve Adresi: Kartonsan Karton Sanayi ve Ticaret A.Ş.
Prof. Bülent Tarcan Sk. Pak İş Merkezi No:5 K:3
Gayrettepe-İstanbul Tel: (0212) 273 20 00
Faks: (0212) 273 21 70
www.kartonsan.com.tr

Baskı: Elma Basım
Halkalı Cd. No. 164 B4 Blok
Sefaköy-Büyükçekmece
Tel: 212 697 70 70- 697 30 30
e-mail: elmabasim@elmabasim.com

Yayın Türü: Yaygın Süreli

Yayın Kurulu: Mehmet Talu Uray, Atiye Poyrazoğlu, Berat Alanyalı, Şule Gönülsüz

Paylaşım Dergisi Kartonsan Karton Sanayi ve Tic. A.Ş. tarafından ücretsiz yayımlanır. Yazı, resim, ilüstrasyon ve konuların her hakkı saklıdır.İzinsiz kullanılmaz.

Baskı Tarihi: Aralık 2009

Nahita'dan Niğde'ye

Yazı ve Fotoğraflar: PAKİZE İŞCAN

Kapadokya bölgesini çok merak etmeme, defalarca gitme planları yapmama rağmen bir türlü gerçekleştirilememiştim ama o kadar gönülden isteyince olmuş derler ya hani, karşıma hoş bir şans çıktı ve kendimi bir belgesel çekiminin içinde buldum. Ne hoş bir sürpriz değil mi!

Sabah erkenden yola çıktık. İlk durağımız Tuz Gölü'ydü. Yolun sağ yanında uzanıp giden beyazlık gökyüzünün mavisiyle birleşmiş, rüyalara benzer bir görüntü ortaya çıkmıştı. Bembeyaz sisin içinde hareket eden karartılar görünce inanmadık, tuz gölüne giriliyor olamaz herhalde dedik. Yaklaştıkça ne görelim, paçaları sıvayan dalıyor göle, nerelere kadar yürüyebiliyorlarsa. Ayaklardaki mantarlara, bazı cilt hastalıklarına iyi geldiğini duymuşlar. Peki ama sonra soframıza tuz olarak geliyor bu tuz, ne diyorsunuz deyince, biraz aldırılmaz biraz da mahcup bir gülümsemeyle başlarını öne eğdiler.

Tekrar yola koyulduk. Sarının ne çok tonu olduğunu buğday tarlalarını geçerken gördüm. Toroslar değil mi o uzaktan görünen heybetli yükseltiler? Niğde'nin Kapadokya bölgesinin giriş kapısı olduğunu, sırtını Toroslara yasladığını okumuştum daha önce, işte adım adım yaklaşıyorduk Anadolu'nun binlerce yıllık medeniyetler sürecine tanıklık etmiş Niğde'ye.

Antik adı Nahita Niğde'nin. Hititlerle başlayan yerleşim, Asurlular, Frigler, Persler, İskender'in Helenistik Kapadokya Krallığı derken Doğu Roma yani Bizans ve 1071'de Türklerin Anadolu'ya gelmeleriyle Selçuklular ve 1470'den itibaren Osmanlı İmparatorluğu'nun Nikde'si, Cumhuriyet dönemi'nin Niğde'si olmuş. Önce kaleye çıkıp şehri tepeden kuşbakışı görmek istedim. Kalenin bir höyük üzerine kurulu olduğunu, Niğde'nin MÖ. 6000-7000'lere inen yerleşik tarihinin izlerini bu höyükten ve Bahçeli beldesindeki Köşk Höyük'ten çıkan buluntularla Niğde Müzesi'nde bulabileceğimizi önceden öğrenmiştim.

Kalenin kale olarak inşası Bizans dönemine dayanıyor. Son şeklini 1. Alaaddin Keykubat döneminde almış. Bir ara cumhuriyet döneminde hapisane olarak kullanılmış olsa da, bugün Niğde'yi kuşbakışı seyretenin keyfine varmak, yakınlarınıza, arkadaşlarınıza Niğde'ye özgü hediyeler almak ve püfür püfür esen tepede tavşan kanı çayınızı yudumlamak bir başka güzel. Şehre böyle bir açıdan bakmanın, gelmiş geçmiş tarihin izleriyle bir arada olmanın heyecanını yaşarken şöyle gözünüzü yukarıya çevirdiğinizde ne görüyorsunuz biliyor musunuz? Şirin mi şirin bir saat kulesi. Saat kulelerinin şehirleri süslemesi Avrupa'da 14.yy'da başlıyor. Osmanlı'nın fark etmesi ise 16.-17.yy'ı buluyor. Sultanlar, valilerine fermanlar yollayıp "saat kuleleri yapıla" demiş olmalı ki daha sonraları Anadolu'da da yaygın bir şekilde görülmeye başlıyor.

Kalenin hemen yanında Selçuklu dönemine ait Alaaddin Camisi ve Osmanlı dönemi mimari özelliklerinin tipik örneği Rahmaniye Camii olanca görkemiyile

karşımıza çıkıyor. Alaaddin Camii'nin dillere destan bir de öyküsü var. Niğde Sancak Beyi Ziyettin Beşare tarafından 1223 yılında yaptırılan bu caminin doğu kapısının taş işçiliği özellikle görülmeye değer. "Taçlı Kadın Başı" olarak bilinen bu taş işçiliği şaheseri için rivayet şöyle: Usta, sancak beyinin kızına âşıktır, kendine vermeyeceklerini bildiğinden aşkını sonsuza dek yaşatmak için sevdiğinin yüzünü kapı süslemesindeki taşa resmetmiş. Sabah saatlerinde 09:30 ve 11:00 sıralarında güneş ışınlarının eğimine bağlı olarak- ancak o saatlerde -başında tacı ve belik belik saçlarıyla kızın yüzü görülüyor. Hazır hâlâ kaledeyken Osmanlı dönemi evlerini stilize eden Niğde evini görmeden gitmemek gerektiğini kalenin üst kulesini ziyaret edince anladım. Minik bir etnografya salonuyla, el işi yastıklarıyla süslenmiş bir Niğde sofası insanı nerele-re götürmüyor ki. Gelenek ve göreneklerin toplumlari birleştiren yanına bir kez daha tanık oluyorsunuz! Niğde'nin tarihi mirasları bu kadar değil elbette, Sungur Bey Camii (İlhanlı dönemine ait, ahşap kapı kanatlarındaki işçilik açısından önemli) ilk kadın vali olan Hüdavent Hatun Türbesi başta olmak üzere Hacı Bektaşî Veli'nin çağdaşı Sarı Saltuk Türbesi (Bor) ve diğerleri... Türbeler, hamamlar, camiler, kervansaraylar; hepsi, Niğde Valiliği'nin hazırlattığı "10 Bin Yıllık Hatı-

Kazak Çadırı

Tyana Su Kemerleri

ra" kitabında ince ince anlatılmış. Niğde'ye gider gitmez bu kitaptan edinip güzergâhınızı çizebilirsiniz. Benden söylemesi... Türkiye'deki tek Kazak köyü "Altay Köyü", tek başına görülmesi gerekli özellerden... Hatta daha şehrin girişinde Kazak lideri Abılay Han'ın dev heykelinin sizi karşılamasından anlıyorsunuz bunu. Kazak boyunun bu köye geliş öyküsü şöyle: Sultan adlı kişinin başkanlığında ta Çin'den kalkıp bu köye yerleşiyorlar, adını da Altay Köyü koyuyorlar. Göç sırasında 16.000 kişi civarında yola çıktıkları halde Türkiye sınırlarına geldiklerinde 1650 kişi kadarlarmış. Kendi vatanlarında atmaca avlar, at sırtında koşar, kımız içerlerken tabii bu coğrafyada bunları hayata geçirememişler, kimileri Almanya'ya, kimileri İstanbul'a yerleşmiş, köyde kalanların sayısı her geçen gün azalıyor. Ama kımızı yaşatmak için İzmir Kemalpaşa'da kımız üreticiliğini sanayii olarak yaşatmaya çalışıyorlarmış. Atalarının el sanatlarını özellikle dericiliği, çarık ve şapka yapımını sürdürdüklerini söylüyorlar. Niğde'nin hazinelerini hangi sırayla anlatsam derdine düştüm yazarken. Gümüşler Manastırını özellikle hangi sözcüklerle, nasıl anlatacağımı bilemiyorum

Taçlı Kadın Başı

Tuz Gölü

doğrusu. Bu da dünyadaki "tek"lerden. Adını bugünkü Gümüşler Köyü'nden alıyor. Ortaçağdaki adını ve tarihini bildiren kaynaklarımız yok ancak bugünkü hali de çok şey anlatıyor. Kapadokya bölgesinin en büyük yer altı şehri. Yerüstü de çok etkileyici. Din adamlarının yetiştiği sıra sıra küçük derslikler, Meryem Ana'nın tek gülen freski, papazın odasının gelişmiş insana yaraşır dizaynı, silolar... Her biri neler anlatmıyor!

Gelelim Niğde'nin biraz da coğrafyası ve geçim kaynakları meselesine.

Bir dönem Adana'nın yaylası olan Niğde, bugün yine bölgenin yeşillikler ve sular içinde yazlığı olmaya aday. Bağ evleri günümüz ihtiyaçlarına göre modernize edilmiş. Tarımın çeşitliliği, yöredeki el sanatları, yazlıkçıları için cazip. Yörede halıcılık hâlâ önemini koruyor. Cumhuriyet döneminin 168 metre karelik yekpare dokunan en büyük halısı yine Niğdeli zanaatkarların elinden çıkmış. Kuveyt'e satılmış. Görememek gerçekten kayıp diye düşünüyorum.

Ülkemizde tüketilen elmanın, patatesin büyük kısmı Niğde'de üretiliyor. Neredeyse dörtte biri! Napolyon

Kazak Türklerinin Bir Kutlama Günü

kirazını bir de Ulukışla Darboğaz'da yiyin. Başka yerde bulamazsınız. Çünkü hepsi ihraç ediliyor.

Tarımı iyileştirme çalışmalarına hız verilmiş, eski, yaşlı elma ve kiraz ağaçları yerine bodur ağaçlarla meyve yetiştiriciliğine geçilmeye başlanmış böylelikle hem ürün kalitesi hem verimlilik artışı hedeflenmiş. Çünkü büyük büyük anne -babalarının anlattıklarına göre, bir zamanlar, bir kasa elma bir sarı lira değerindeymiş, şimdi aynı kaliteyi yakalamayı hedeflemişler. Misli ovası yemeyişildi ben oralardayken. Taze fasulyesinin lezzetini başka yerde bulamazsın, buraların suyundan, havasından olsa gerek diye çiftçi öğünüyordu yüzündeki haklı gurur

Narlıgöl Vadisi gülümseyişiyle. Niğde köylerinde, özellikle Misli yöresinde, yere gömme tandır pişirme geleneklerini sürdürdüklerini gördük. Mahalle fırınlarında ve evlerinde saman alevinde pişirdikleri Trabzon ekmeğine benzer tepsi büyüklüğünde ekmekler pişiriyorlar. Bize de tattırdılar, tadı damağımızda kaldı. Trabzon ekmeğine rakip mi dedik şakadan, hemen atıldılar "kardeş ekme" diyelim dediler güler yüzleriyle. Osmanlı sarayının meşhur Güherçile üzümü de bu topraklarda yetişmiş, bu üzüm cinsi çok özel bir toprak istermiş, işte o da, Niğde topraklarının zenginliğiymiş. Coğrafyası, iklimi ve toprağı binlerce yıl cazip bir yaşam bölgesi yapmış Niğde'yi. Taşı toprağı altın Niğde'nin, yani beyaz altın, yani kalsit madeni. Kalsit nerelerde kullanılmıyor ki, plastik, cam boya, beyaz çimento, deterjan üretiminden tutun tavuk yemi yapımında bile kullanılıyor. Komşu ülkelere de ihraç ediliyormuş ve Türkiye'deki

Ötmeyen Kurbağa

Niğde Cıvarı

kalsit madeninin en beyazının Niğde dağlarında olduğu söyleniyor.

Kalay madeni de bu dağlarda. Hatta ilk ilkel silah yapımının bu yöreye ait olduğu biliniyor.

Orta Toroslara yaslanmış Kapadokya bölgesinin giriş kapısı Niğde'de Bugün ünü dünyada yayılmış "Kapadokya Bisiklet Yarışı"nı Niğdeli Ayhan Şahenk başlatmış. Ancak Niğde parkuru artık yok. Kapadokya'nın girişi tekrar öne çıkmalı. Bugünün Niğdelilerine çok iş düşüyor. İşsizlikten mutsuz Niğde gençleri, Niğdeli çağdaş aileler ve duyarlı yöneticiler lokomotifin başını çekerlerse çok büyük atılımlar olacaktır diye düşünüyorum.

Durun daha bitmedi.

Dağcıların mabedini unutmayalım! Aladağlar'daki Demirkazık dünya dağcıları arasında mabet olarak geçiyor. Aladağları Kayseri ve Adana'dan da görebilirsiniz ama görkemini Niğde'ye ayırmış.

Dağcılık ve kış turizmi açısından Niğde önemli bir merkez. Toros Aladağlar ve Bolkar dağları, dağcılık, trekking ve kış sporları açısından büyük önem taşımakta. Milli park statüsünde olan Aladağlar'da dört yükselti grubu bulunmakta: Demirkazık 3756 m., Kızilkaya 3725 m., Kaldı Dağı 3688 m., Vayvay Dağı 3565 m., Bolkar Dağı 3524 m., kayak alanları, Niğde il sınırları içinde yer almakta. Bolkar Dağlarının kuzey yamaçları üzerinde yer alan kayak alanı 2300 m. ile 3003 m. yükseklik kuşağı üzerinde bulunmakta. Bu merkez için 10 Aralık- 20 nisan tarihleri kayak mevsimi için en uygun zaman. Kendi teknik bilginize ve tecrübenize göre tırmanma yolunuzu kendiniz belirleyin ve vahşi doğanın keyfini çıkarın. Yedigöller'den Demirkazık'a çıkış mı yoksa endemik Bolkar lalesinin ve "ötmeyen kurbağa" (Rana Holtzi)'nin peşine düşmek mi, Bolkar Dağlarının ayak basılmayan karlı tepelerinde helikopterle kayak (heliski) yapmak mı

hepsi de size kalmış, sizin seçiminizi bekliyor!

Daha kaplıcalardan söz etmedik. Sağlık turizmini keşfetmiş, güler yüzlü personele sahip Çiftethan Kaplıcaları, mevcut doğasıyla alışlagelmişin çok dışındaki hizmet anlayışıyla şifa dağıtıyor. Niğde'de ilkler bitmiyor. Tyanalı Apollo, dünyada bildiğimiz ilk vejetaryen. Üzerine giydiği giysilerinin bile bitkisel olduğunu biliyor muydunuz? Hayvan derisi kullanmıyor yani. Kapadokya Krallığı'nın merkezi Tyana, bugün Niğde ilinin içinde Kemerhisar Kasabası olmuş. 2000 yılından bu yana süren kazılar Bizans katını ortaya çıkartmış. Alt kat, Tuvanuva yani, Hititlerin yaşadığı şehir de kazılıp çıkarılınca, ortaya devasa bir ikinci Efes çıkacak. İtalya'daki Padova Üniversitesi'ne ve Niğde Müzesi'ne sonsuz teşekkürler...

Orta Anadolu arkeolojisini çok zengin ve ünik eserlerle temsil etmekte olan Niğde Müzesi yapılan son teşhir- tanzimi ile bakanlıkça "2003 yılında Avrupa'da

Altay Köyünde Yaşayan En Yaşlı Kazak Kadını

yılın Müzesi" ne aday gösterilmiş, ödül alamasa da Almanya ve Fransa'dan gelen komitelerin takdirini almış, bu yıl da ABD Dünya Kültür Mirasını Koruma Fonu, pilot müze olarak seçmiştir. Müze 6 teşhir salonundan oluşmaktadır:1.Salon: MÖ. 4883 yılına tarihlenen "Köşk Höyük Kalkolitik Evinin bire bir kurgusu teşhir edildiği için "Köşk Höyük Salonu" olarak adlandırılmış. II. Salon: Eski Tunç çağına ait maden buluntularının yanı sıra Asur ticaret Kolonileri çağınının önemli merkezi olan Acemköyük kazısında açığa çıkarılan saray buluntuları sergilenmekte. III. salon: MÖ.1.Bin yıl, Geç Hitit şehir devletlerinden Nahita ve Tuvanuva Krallıklarına ait fırtına ve bereket tanrısı stelleri, Hitit hiyeroglifiyle yazılmış kitabeler, Frig dönemi seramikleri ve "Göllüdağ Aslanı" sergilenmekte. IV. Salon: Helenistik, Roma ve Bizans dönemi buluntularına ayrılmış. V. Salon: Sikke ve mumyalar sergilenmekte. VI. Salon: Etnoğrafik eserler salonu. Bölgenin kaybolmaya yüz tutmuş etnoğrafik kültürü tanıtılmakta. Müzeyi görmek, şehrin ve tarihin izini sürmek için kıskırtıcı bir yol haritası, oluyor adeta sizin için... Çiftlik ilçesindeki Nar Vadisi'ni sona sakladım özellikle. Çok çok önceleri nadide narlarıyla ünlü bu vadi. Narlı Göl bir krater gölü ve sıcaklığı 60 dereceye kadar çıkıyormuş. İçeriği nedeniyle kaplıca özelliğine sahip Narlı Göl, hemen yakınındaki eski yerleşim mağaraları nedeniyle koruma altına alınmış. Nar vadisi içindeki

Kiliseler

peri bacaları, çevrede ender rastlanan türdeki meşe ağaçları, eski yerleşim yerleri ve vadinin başlangıcındaki küçük gölü ile gerçekten görülmeye değer. Özellikle müthiş doğa güzelliğine sahip yürüyüş parkurları mutlaka görülmeli, hatta zamanınız varsa bir tam gününüzü buraya ayırmanızı öneririm.

Bolkar Dağlarının Karagöl'ü ise başka bir dünya.

Kazak kız Çocuğu

İşte Niğde... Selçuklu ve Osmanlı döneminin mirasıyla, değerleriyle, orada duruyor... Ve sizi bekliyor... Sahip olduklarımızın biraz daha farkına varmak, değerini bilmek, sonraki kuşaklara aktarılması konusunda bilinçli araçlar olmak. Bize düşen yalnızca bu.

Bolkar Lalesi

Köpküklü NektarBira

Yazı:ELVAN ARPACIK

Bazı içkilerin tanrısı da var ozanı da... Şarapta olduğu gibi... Dionysos insanlara sunmuş, kendinden başkasına hesap vermez, pervasız dizelerin ozanı Hayyam da esmiş üfürmüş dörtlükteki gibi:

Bizim şarap içmemiz ne keyfimizden,
Ne dine, ne edebe aykırı gitmemizden;
Bir an geçmek istiyoruz kendimizden:
İçip içip sarhoş olmamız bu yüzden.
Milli içkimiz rakının tanrısı yok ama ozanı çoktur.

“Can Yücel vapuru
alaycı bir düdük çalar
savaş gemilerine
ki rakı şişeleri asılıdır
can simitlerinin
yerine”

Orhan Veli'nin ise aslan sütümüz rakının şişesinde balık olmak istediğini hepimiz biliyoruz Peki ya bira? Bu malt içkisi bizim ozanlara pek esin olmamışa benziyor. Bira için şiirler yazmak olsa olsa Almanlar'a yakışır diye düşünmeden edemiyor insan.

Aslında Dionysos da şarapta karar kılmadan önce biraya tanrılık etmiş mitolojiye bakılırsa. Demek ki yeryüzündeki geçmişi şaraptan çok daha eski. Tarımın başlamasına kadar geri gidiyor neredeyse. Bu eder 10.000 yıl. İnsanların onu içki olarak tüketmeye başlaması ise MÖ. 4000-3500-yıllarına tarihleniyor. Sümerlilerin ticaret kolonilerinden bugünkü İran'daki Godin Tepe'de ve Şanlıurfa'nın Birecik ilçesi yakınlarındaki Hacinebi Höyüğü'nde arpa fermentasyonu yapıldığına ilişkin bulgulara rastlanılmış.

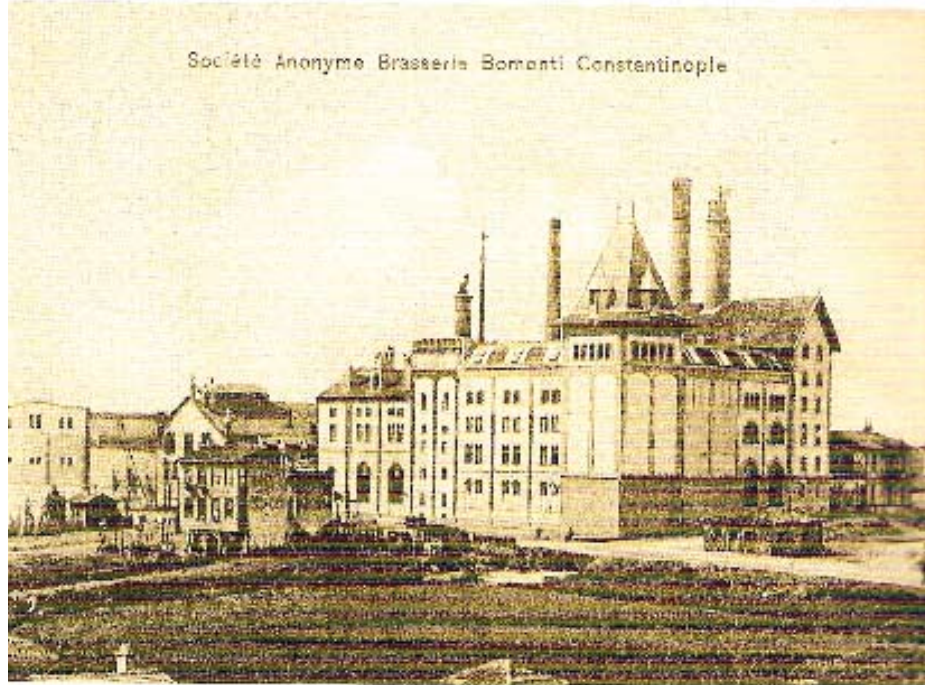
Biranın erken neolitik dönemde nasıl ortaya çıktığı tam olarak bilinmiyor ancak tahıl işleme ve tüketme biçiminin biranın oluşumuna yol açtığı düşünülüyor. Tahılları filizlenmeye bırakmak ve filizli olarak tüketmek bu savlardan biri ama diğer sav, ki bu doğrudan biranın oluşumu demek oluyor; tahılın kavrulup ezilip un haline getirildikten sonra bulamaç halinde tüketilmesi. Bu sava göre hayvan derisi içindeki bulamaca kızgın taş atılarak bulamaç pişiriliyordu.

Almanlar biranın böyle üretildiğine inanıyorlar çünkü XIX. yüzyıla kadar Komşuları Avusturya'da Steinbierbrauerei denilen “taş birası birahaneleri” bu yöntemle bira üretmekteydi.

Bir başka ilginç sav ise biranın bir tür sıvı ekmek olduğu yönünde. Buna göre insanoğlu tahıl uzun süre koruyabilmek için onu sıvıya dönüştürmüş ve böylece bira ortaya çıkmıştı. Antropolog Raglan'ın bu savını boşa çıkartmak isteyenlerse, insanoğlunun o dönemde henüz kap kacağı bulamadığını dolayısıyla bu sıvıyı nerede koruyacaklarını soruyorlar. Çanak çömlek yapımı MÖ. 6500'lü yıllara dayandığına göre bira adlı sıvının da bu tarihten önce olmaması gerekiyor.

Yıllar birbirini tam olarak tutmasa da biraya dair çeşitli belgeler bulgular mevcut. Bunlardan biri de; Londra British Museum'da bulunan MÖ. 6000'de Tanrıça Ninkasi'ye yazılmış “Blue Monument” olarak adlandırılan şiir. Eldeki bir başka belgeye göre ise MÖ. 1800'lerde Mezopotamya'da bira içildiği yazılı. MÖ. 4000'lerde bugün Irak sınırları içindeki Uruk kentinde

Bomonti Bira Fabrikası için Bon-Marche firması tarafından özel olarak basıldığı tahmin edilen bir kartpostal. Etraftaki ahşap yapılar duruyor.

bulunmuş olan bir tablette, İkinci Sümer Hanedanının beşinci kralı olan Gılgamış'ın destanı anlatılırken Sümer'de biranın çok yaygın içilen bir içki olduğu da açıklanmaktadır.

Yunan mitolojisine göre şarap tanrısı Dionysos aslında Sabazios adıyla Anadolu'nun bira tanrısıydı. Bölgedeki kavimlerin birbirleriyle sürekli kavga etmelerinden bıkip bira tanrılığından istifa etmiş gidip şarap tanrısı olmuştu.

Mezopotamya'da biraya “sıkarumuzun” denirmiş. Bu konuda her kültürün kendince bir iddiası var diyebiliriz: İbranicede arpa tohumu anlamına gelen “bre” kökünden geliyor. Latince de içmek anlamına gelen “bibere”den türediği, Saksonlarda arpa sözcüğünün “bere” olduğu görülüyor ki, Almanlar ulusal içkileri olan birayı bu kökten almışlar. Biranın bir türü olan “ale” nin, Vikinglerin biraya verdikleri “oel” yani günümüzde sıvı- akıcı anlamında kullandığımız oil den geldiği kabul görülüyor.

Sümer kayıtlarına göre yıllık tahıl üretiminin % 40'ı bira üretiminde kullanılıyordu. Bir tapınak işçisinin günlük bira içme hakkı 1,2 litre iken aristokrat bir kişininki 4,8 litre'yi buluyordu. Hammurabi Yasaları, Sümerlerde yapılan 19 çeşit biraya standart getirmişti. Birahaneler kadınlar tarafından, anadan kıza geçme yoluyla yönetilirdi. Sümer'de birahane sahibi kadınları “Ağzı dolduran, doyuran kadın” anlamına gelen tanrı Ninkasi korurdu. Yozgat'ta hâlâ bira için “Fatma Ananın Helvası” denmesi belki de bu yüzdendir. Bira kapları özellikle “Bit Sikari” denilen içki evlerinde, içecek kişi sayısına göre seçilir, açılırdı. Biralar çeşitli kupalarla ve buğday sapından, kamıştan, sazdan ya da bakırdan yapılmış borucuklarla (bugünün içecek kamışları, pipetleri gibi) içilirdi. Bugün de Anadolu'nun bazı yörelerinde “çöplü ayran”, yazın soğuk çanakta veya metal bardakta üzerinde bir adet buğday sapı ile getirilir.

Sümer'de sekiz çeşit arpa birası, sekiz çeşit de buğday birası vardı. Bunlardan başka üç çeşit de arpa-buğday karışımı birası yapılırdı.

Tabii bunların hepsi değişik kalitelere yapıldı. İmalatçıların belirlenen kalitelere zaman zaman uymadığı anlaşılıyor ki, Hammurabi (MÖ. 1792-1750) Kanunlarında biraya su karıştırılmaması ve fiyat narhına ilişkin maddeler bulunmaktadır.

Sümerler'e göre bira içmek insan olmanın gereği idi. Ne de olsa, bu sarhoşluk ve keyif verici içecek, ilkel insan Enkidu'yu, döneminde yaşayan uygar insanlardan birine dönüştürmüştü. Enkidu bozkır hayvanlarıyla yaşıyor, onlar gibi ot yiyor ve su içiyordu. Uruk kentinin kralı Gilgamiş, ona çekici bir tapınak kızı olan Şamkat'ı yollamış ve ondan yarı vahşi bu adama insan gibi yaşamayı öğretmesini istemişti. Bu gerekliydi, çünkü Enkidu ekmeğin nasıl yendiği ve biranın nasıl içildiğini bilmiyordu. Şamkat ağzını açıp Enkidu'ya şunu söyledi: "Ekmek ye Enkidu, bu yaşamın bir parçası! Ve toprağın geleneği olan birayı iç." Enkidu ekmek yedi, doyuncaya kadar. Bira içti, yedi testi dolusu. Ruhu sakinleşti ve keyiflendi. Kalbi neşe doldu ve yüzü ışıldadı. Su ile pis bedenini yıkadı. Vücudunu yağ ile ovdu ve "insan" oldu.

Mısır'da en yaygın olarak tüketilen bira "haq"tı. Haq, Nil Nehri havzasında yetişen kızıl arpadan yapıldı. Mısırlılar arpayı filizlendirirler, kuruturlar, öğütürler sonra da hamur haline getirip fırında pişirirlerdi. Daha sonra bu taze az pişmiş francalaya benzeyen somunları parçalayıp sulandırılmış hurma suyuna batırıp bir gün fermantasyon için beklerlerdi. Sonra ekmekler bir tülbentin içine doldurulur. Tülbentin ucu dolanarak sıkılır ve çıkarılan biraya değişik oranlarda kimyon, zencefil, mersin ağacı ve bal karıştırılıp taze taze tüketilirdi. Bu şekilde yapılan birada % 12 oranında alkol bulunurdu. Mısırlılar biranın insanlara, bitki tanrısı Osiris'in bir armağanı olduğuna inanırlardı.

Mısır'da tapınakların ve piramitlerin inşaatında çalıştırılan işçi veya kölelere inşaat boyunca gıda olarak yalnızca ekmek ve bira verilmiştir. Mısır'da en iyi

bira Nil Nehri kıyısındaki ünlü Peluse kentinde yapıldı.

MÖ. 2000 civarına tarihlenen Anastasi IV papirüsünde şöyle yazmakta: "İçki içerek kendini kötü duruma düşürme. Çünkü ağzından çıkanları kulağın duymayacak. Sözcükler ağzından bilinçsiz olarak dökülecek. Bu başkalarının ağzında olmadık dedikodulara dönüşecek. Elin ayağın tutmaz olacak. Sana kimse yardım elini uzatmayacak. Biradan göbekleri şişmiş arkadaşlar ayağa kalkıp 'Atın şu sarhoşu dışarı ! diyecek'".

MÖ.1350 civarında Firavun II Ramses, artan bira ayyaşlığını önlemek için belki de bizim Yeşilay'ın temelini atarak içki içmeyi önlemeye yönelik bir dernek kurmuş.

Kristof Kolomb Amerika'ya dördüncü gidişinde (1502) yerlilerin, bir avuç dolusu mısır ve bir avuç siyah kayın ağacı özünü bir sürahiye doldurup doğal fermentasyona bırakıp bira elde ettiklerini görür.

Çinliler de pirinç ve darıyı fermente ederek bira yapıyorlardı.

Günümüz bira yapımında önce malt öğütülür sonra su karıştırılarak belirli sıcaklıkta bekletilir. Bu süreçte malt içerisinde bulunan extract maddeler çözülerek, şıra denilen ara ürün elde edilir. Katı-sıvı karışımı halinde bulunan şıra özel tasarlanmış süzme kazanı içinde süzülerek bir sonraki aşama olan kaynatma işlemine tabi tutulur. Kaynatma işleminde biraya karakteristik acılık ve aromatik tat özelliğini veren şerbetçiotu ilavesi yapılır. Daha sonra 8°C'ye soğutulup, maya ilave edilerek fermantasyon tanklarına alınır. Fermantasyon sırasında sıcaklık 8-12°C'de tutulur. Bu aşamada fermente edilebilir şekerlerin maya ile etkileşim sonucundan alkol ve karbondioksit oluşur. Bira, bu işlemden sonra, soğukta dinlendirilerek özel filtrelerden geçirilir. Böylece o mükemmel berraklık elde edilir. Filtre edilmiş bira, şişe, kutu ve fiçilere özel dolun sistemleriyle doldurulur. Bira tesislerde ortalama 18-21 günde içime hazır hale gelir. Üretim süreci çok gelişmiş bir teknoloji ve üst

Atatürk Orman Çiftliği içindeki Bira Parkının girişi

1930'larda Bomonti Bira Fabrikasına giden yol Arpasuyu olan bu caddenin adı daha sonra Silahşör Caddesi olarak değiştirilmiştir.

düzye hijyen gerektirir.

Bira içmenin de kendine göre bir takım kuralları var. Biranın soğuk sunulmasına ve içilmesine dikkat edilmesi gerekiyor. Biranın gerçek tadının alınacağı en uygun sıcaklık 6,8 derece. Bu soğukluk derecesi en kolay şekilde, bardağın terlemesiyle anlaşılıyor. Biranın soğutulmuş bardakla sunulması da önemli bir nokta çünkü, bardak soğutulmuş olursa, bira soğukluğunu daha uzun süre koruyor. Bira doldurulurken, bardak 45 derece eğimle tutuluyor. Bardak doldukça da eğim azaltılıyor. Bira köpüğüyle servis edilmeli, çünkü köpük biranın taze olduğunun göstergesi. 2 parmak köpük, biranın ayrılmaz parçası olarak değerlendiriliyor.

Osmanlılar ve ülkemizdeki kökenine gelince. Aslında biranın tarihini bozanın tarihiyle eş tutabiliriz. Çünkü arpa mayalanıp pişirilirse ekmek, mayalanıp suya yatırılırsa boza elde ediliyor. Biranın, Osmanlı'da "bira" adıyla üretilmesi 1840'lardan sonrasına rastlıyor. Boza ile bira akrabalığından söz etmek mümkün. Örneğin, içki yasaklarında, özellikle IV. Murat (1623-1640), IV. Mehmet (1648-1687) ve III. Selim (1789-1807) dönemlerinde bozahane kapatılması, yıktırılması çok yaygındı. Özellikle ekşi boza satan bozahaneler, meyhane ile bir tutulmuştu. Bozalar arasında, özellikle ekşi bozanın alkol derecesi yüksekti ve genellikle yasaklanan ekşi bozaydı. Fatih Sultan Mehmet'in içecek listesine kadar giren boza, özellikle şarap yasaklarının getirildiği tüm zamanlarda, yasaklı listesine girmişti. İstanbul'da 300 dükkânda 1.005 bozacı çalıştığını kaydediyor Evliya Çelebi. Ve yazdıklarından bozanın da en az bira kadar sarhoşluk verici içkiler arasında kabul edildiği söylenebilir.

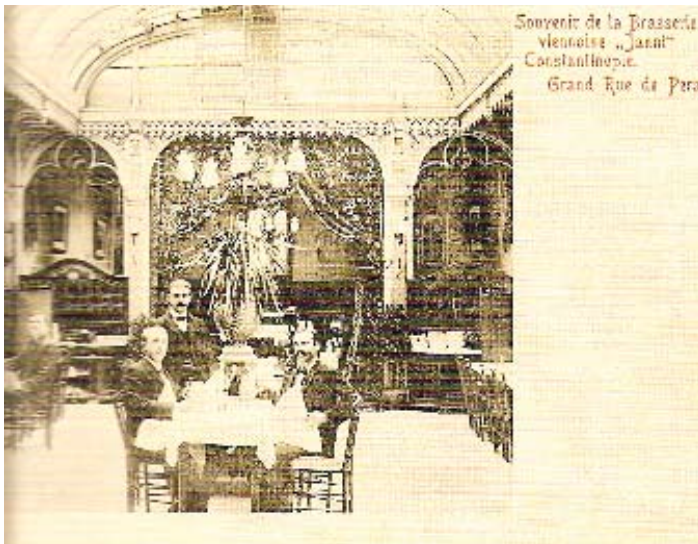

Yanni Birahanesi arka bahçesi

Osmanlı'nın Batı tipi birahaneler ve birayla tanışması 1840-1847'li yıllara uzanıyor. Bu dönemlerde Alman göçmenler yoluyla İstanbul, Batı tarzı bira kültürüyle tanışıyor. Ancak, Osmanlı mozaği, buna ayrı bir katkıda bulunuyor, bir anlamda bozahanelerin yerini birahaneler alıyordu. Birahaneler biranın tüketildiği en keyifli mekânlardı. 1888'de, 15'i Beyoğlu'nda, 8'i Galata'da, 8'i çeşitli semtlerde olmak üzere İstanbul'da 31 birahane bulunuyordu. Bomonti Bira Fabrikası'nın üretime geçtiği yıllarda (1894), Osmanlı topraklarında sadece 4 kentte birahanelerin varlığı göze çarpıyor: İstanbul, İzmir, Selanik ve Ankara.

Yanni Birahanesi içeriden görünüşü

1921'de, İstanbul'daki birahane sayısı 52'ye yükseliyor. Cumhuriyetin ilk yıllarında bira bahçelerinde bir değişiklik görülüyor. Ama, 1960'lı yıllarda Bomonti Birahanesi'nin ayrı bir yeri olduğu kesin. Adını Semte veren İsviçreli Bomonti kardeşler tarafından 1890 senesinde kurulan Türkiye'nin ilk modern bira fabrikası 1938 yılında Tekel'e geçmiştir. 1976 yılında 37 milyon litre üretime ulaşmıştır. Bir kültür merkezine dönüştürüleceği söylenen fabrika, günümüzde metruk görünümündedir. Bomonti ailesinin bir ferdi Feriköy Protestan Mezarlığında yatmaktadır. Türkiye'den ayrılmış olsalar da biradan ayrılmamışlardır. Mısır'a gitmişler, orada Crown- Bomonti ve Bomonti-Pyramides adıyla 1950'li yıllara kadar bira ile iç içe olmuşlardır. Bira dünyanın her bölgesinde farklı şekilde üretiliyor ve tüketiliyor. Hepsinin kendine has tadı, kokusu ve görüntüsü var. Aslında temel işlem aynı olmasına rağmen, bira türlerini birbirinden ayıran nedir diye sorarsanız, bira üretimi yaz aylarının

sonunda, arpa ve şerbetçiotu hasadından sonra başlıyor. Şerbetçiotu, fermantasyon (mayalama) için gerekli olan kaliteli doğal şekerin üretilmesi ve en berrak biranın yapılmasının olmazsa olmazı. Uzun ömürlü şerbetçiotu bitkisi, biranın arındırılmasını, berraklaştırılmasını sağlıyor ve biranın da uzun ömürlü olmasına yol açıyor. Biraya keskinliğini ve meyvemsi aromasını bu bitki veriyor.

Almanya'da, Bavyera Kontu IV. William'ın geliştirdiği Reinheitsgebot'tan (Saflik Yasası) sonra, bira yapımında sadece arpa, maya, şerbetçiotu ve suyun kullanımına izin verildi. Diğer ülkelerde, buğday, pirinç ve mısır farklı tatların yaratılmasında kullanıldı. Fermantasyonu katalize eden bira

mayası olmadan üretimi gerçekleştirmek imkânsız. Bira mayasının yüzlerce türü var. Ancak bunların hepsi iki ana grupta toplanıyor. Sert ve siyah biranın (klasik olarak 15-25 santigrat derecede mayalanıyor) yapımında kullanılan "yüksek fermantasyon mayası" ve hafif biranın (7 santigrat derecede mayalanıyor) yapımında tercih edilen "düşük fermantasyon mayası". Fermantasyonun ilk aşaması, arpayı malt haline getirmek için suya yatırmak. İkinci aşamada fırınlanıyor. Biranın tadı ve kokusu, maltın fırında tutulduğu işleme bağlı. ABD'de üretilen biraların çoğunda malta, fırınlama aşamasında mısır veya darı eklenerek tadı seyrekleştiriliyor. Malt haline getirilmiş arpa, değirmende öğütülüyor. Öğütülen

kalıntılar bira teknesine konuluyor, sıcak suyla yıkılıyor ve bekletiliyor. Sıcak su, öğütülmüş üründe bulunan nişastayı, şekerle dönüştüren enzimleri harekete geçiriyor. Bu şeker, suda çözülerek bira mayasında kullanılan arpa mayası denilen tatlı esansı

Yanni Birahanesi

Kurucusu Yanni Kakavopulos'un adıyla anılan Yanni Birahanesi ilk olarak Beyoğlu'nda Suriye Pasajı yanındaki Timon Sokağı 4-6 (Gönül Sokak) numaralarda açılmıştı. Birahane bir süre burada faaliyet gösterdikten sonra 1890'larda Rus Büyükelçiliğinin karşısındaki Beyoğlu Cadde-i Kebir'de 396 numarada bulunan Kanavaloff Apartmanının altındaki bahçeli yerine taşındı. Bir süre sonra da Taxiarchis İvrakis tarafından devralındı. İvrakis adı birahane cilikte oldukça eskidir. Örneğin Constantin İvrakis, Yanni Kakavopulos ile aynı tarihlerde Postacılar Sokağı 4 numarada bir birahane işletmekteydi. Yanni Birahanesinin yeni sahibi Taxiarchis İvrakis, cumhuriyetin ilk yıllarına kadar adını değiştirmeden birahaneyi işletmeyi sürdürmüştür. İşlerini büyüten İvrakis, Beyoğlu'ndaki birahane yanısıra Sirkeci Gar Lokantası ve Birahanesini de yıllarca yönetmiştir.

doğuruyor. Elde edilen sıvı boşaltılıyor, bakırdan yapılmış fıçıya pompalanıyor ve şerbetçiotu ile kaynatılıyor. Bu aşamada fermantasyonun hızlanması için kimi zaman şeker de ekleniyor. Şerbetçiotu ile karıştırılmış arpa mayası çözülüyor ve bira mayasının

Orijinal bir Weinberg fotoğrafında İstanbul'da bira içen Alman askerleri. Muhtemelen Birinci Dünya Savaşı dönemi

eklendiği fermantasyon teknesine geçirilmeden önce soğutuluyor. Şeker, sonraki fermantasyon aşamasında karbondioksit ve alkole dönüştürülüyor. İstenen birayı elde etmenin püf noktası işte bu aşama. Burada dengenin çok iyi tutturulması gerekli. Eğer fermantasyon çok erken bitirilirse, hafif bira üretilmiş oluyor. Aksine, fermantasyon süresinde şekerin tamamı dönüşürse, sert ve az tatlı bir bira üretilmiş oluyor. Yüksek fermantasyonlu biraların çoğu, fiçılara doldurulmadan önce bir hafta boyunca bira teknelerinde bekletiliyor, olgunlaştırılıyor. Düşük fermantasyonlu biraların içmeye hazır hale gelmesi, berraklaştırılması için daha farklı işlemler gerekiyor. "Hafifleştirme" olarak adlandırılabilir bu aşama, biranın 0 santigrat dereceye kadar soğutulup, haftalarca bekletilmesini içeriyor. Diğer özel saflaştırma yöntemleri de var. Anheuser-Busch tarafından geliştirilen, biranın kayın ağacı odunlarından

1910'larda Amstell Biralarının İstanbul'da bulunduğu işaret eden bir reklam kartpostalı. Üzerindeki mühür reklam vergisinin alındığını gösteriyor.

yapılmış teknelerde üretilmesi gibi. Bu yöntemde, biranın bulanık bir görünüm kazanmasını sağlayan çökeltilerin içindeki proteinler ayrıştırılıyor. Kanada ve Avustralya'nın ünlü bira üreticileri Labatt's ve Foster's, düşük fermantasyonlu biralarını eksi 4 santigrat dereceye kadar soğutarak buz kristallerine dönüştürüyor. Daha sonra da biranın daha yumuşak bir tada sahip olması için, suyun bir kısmını ayrıştırıyor. Böylece biranın alkol derecesini de artırmış oluyor.

19. yüzyılda James Watt'in buhar makinesini icat etmesi ve Carl Von Linde'nin yapay serinliği bulması bira tarihinde çığır açtı. Soğutma sorunu nedeniyle 1880'lere kadar bugünkü anlamda bira üretimi yoktu ve bira daha çok soğuk aylarda üretiliyordu. Buhar makinesinin bulunmasından sonra Londra'da The Whitebread Biracılık, dünyada bir yılda 200 bin fiçi bira üreten ilk firma oldu. 1835'te demiryolu ulaşımının başlaması biranın da naklini kolaylaştırdı ve bira üretimi hızla arttı. Her yere ulaşabilen bira, Osmanlı İmparatorluğu'na da geldi ve İstanbul, İzmir, Selanik, Beyrut gibi yerler birayla tanıştı. Pasteur

13 Haziran 1927 Bomonti Bira Bahçesinde bira içen Nişantaşlılar

ise birayı mikrobik hastalıklardan koruma usullerinin pastörizasyonunda kullandı ve rasyonel bir imalatın temellerini attı. Danimarkalı bilim adamı Christian Hansen'in tek maya hücresini başarıyla izole etmesi, yapay kültür ortamının yeniden üretimine olanak sağladı, böylece fermantasyonun saflığı süreci geliştirildi ve biranın tadı mükemmelleşti. Almanya'da 1864'te metal fiçilerde fiçi bira üretimine başlandı. Sonraki yıllarda da biracılık, yoğunlaşmanın en fazla olduğu endüstrilerden biri haline geldi.

İrlandalılar koyu renklisini, Çekler açık sarı renklisini, İngilizler fazla soğuk olmayanını, Amerikalılar buz gibi olanını severler.

Biranın aslında temelde iki farklı türü var. Birçok ülkede bilinen bu iki çeşit Türkiye'de pek bilinmiyor. Birinin ismi "ale" diğeri "lager". Ale, bira tankındaki sıvının üstten mayalandırılması ile üretiliyor. Ayrıca "stout" ve "porter" gibi alt çeşitleri de bulunan ale en çok İngiliz, İskoç ve İrlanda'da tercih ediliyor. Genel olarak sert, acı ve yoğun bir kıvama sahip

Şark Malt Hülasesı reklamı

1940'lı yıllarda bir gazete eki olarak verilmiş bira ilanı

oluyor. Lager biralara ise soğutulmuş alttan mayalama tekniği ile üretilirken, dinlendirilerek olgunlaştırılıyor. Ale ve Lager türü biralara diğer alt çeşitleri ise şöyle : Ale: Barley Wine, Bitter, Brown Ale, India Pale Ale, Porter, Stout, Wheat Beer

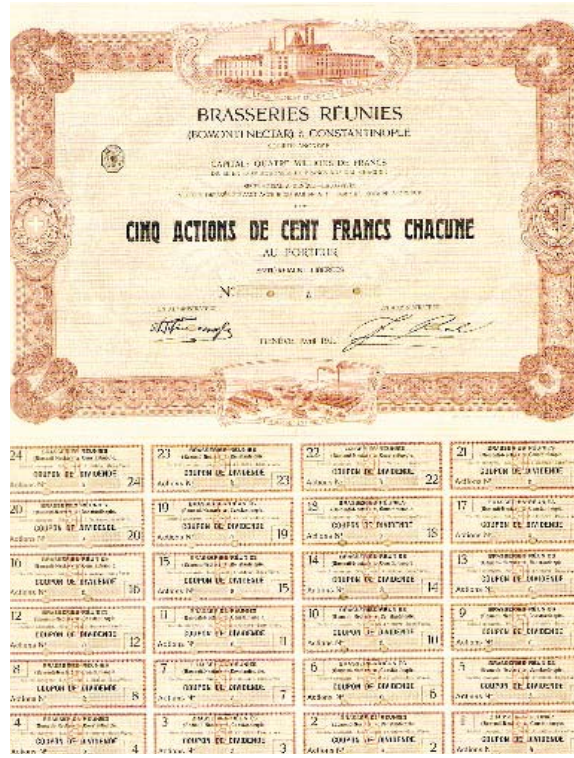
Lager : Bock , Dunkel, Oktoberfest/Maerzen, Pilsner (Türkiye'de en çok kullanılan bira türü)

Dünyanın en büyük bira pazarları sırasıyla: ABD, Çin ve Almanya. Fakat kişi başı en çok bira tüketimi olan ülkeler incelendiğinde değişik bir tablo ortaya

Yanni Birahanesine ait kupalar

çıkıyor. Çekler yılda kişi başı içilen 162 litre ile lider. İkinci sırada 157 litre ile İrlandalılar geliyor. Almanlar da yıllık 132 litre ile 3. sıradalar.

Bomonti Bira ve Nektar Bira'nın birleşme tarihi olarak 1912 gösteriliyor. Oysa gerçek tarih hisse senedinde görüldüğü üzere 1911'dir. İsviçre'nin Cenevre kentinde Brasserie Reunies, 4 milyon İsviçre Frangı sermaye ile kurulur.

Çeşitli dönemlerden bira şişeleri ve bardak örnekleri
En alt ortada 1910'lara ait Ay yıldız motifli bira kupası

Büyükdere Nektar Bira Fabrikasının afişi

Kaynak: Efes Pazarlama ve Dağıtım AŞ.
Mert Sandalcı Koleksiyonu

Otomobil Uçar Gider...

Yazı: NECATİ GÜNGÖR

Çok eski değil, daha yetmişli, hatta seksenli yılların ilk yarısında, Türkiye’de otomobil sahibi insan sayısı, her mahallede, bir elin parmaklarını geçmezdi. Otomobili olmayan çoğunluk, otomobil sahiplerine biraz gıptaıyla, biraz da kıskançlıkla bakarak, bu konuda bütün umudunu cüzdanındaki piyango biletine bağlardı! Şöyle ailece bir otomobile kurulup hafta sonlarında kır gezmelerine gitmek, hani neredeyse, insanlarımızın yaşamsal amaçları arasındaydı. Dahası var: Hemen hiç kimsenin hayali, yerli otomobillerin ötesine geçmezdi.

Bugün büyüklü küçüklü taşra kentlerinde olsun, İstanbul gibi bir metropolde olsun, sokaklarda araç park edebilmek için sürücüler neredeyse ter döküyor, stres yaşıyor, birbirleriyle tartışmalara giriyor... Avrupa ve Amerikan arabalarının hemen her markası, son model örnekleriyle caddeleri dolduruyor. Günün her saatinde caddeler, sokaklar, köprüler, otayollar hınca hınç dolu! Araçlar, birbirlerini, tampon tampona izliyor kentin ana arterlerinde. Her gün yüzlerce yeni otomobil giriyor trafiğe. Her sürücü, trafikteki yoğunluktan, kuralların göz ardı edilmesinden, beş dakikalık yere yarım saatte ulaşmaktan yakınıyor... Üstelik, bu olumsuz tablodan, toplu taşıma araçlarını kullanmak durumunda olan insanımız da payına düşeni sineye çekiyor.

İstanbul gibi tarihi bir kentin dar yollarında sıkışan, kilitlenen trafiğe bakınca, gelecekte bu karmaşanın daha da artacağını düşünmek bile insanı ürpertmeye yetiyor!

İstanbul’un gelecekteki halini düşünmeyi bir yana bırakıp, biraz geçmiş yıllarına uzanmaya ne dersiniz? İstanbul’da hiçbir trafik düzenlemesinin bu-

lunmadığı, otomobilin şeytan icadı diye bilindiği, at arabası sürenden başka sürücünün olmadığı dönemde, İstanbul’a ilk otomobili kimler getirmiş, kimler kullanmıştı?

Osmanlı’nın başkentinde henüz otomobilin adının bilinmediği yıllarda, konaklarda yaşayan varlıklı ailelerin özel faytonları vardı. Faytonlar, yine ailenin durumuna göre ya tek atlı ya çift atılıydı. Yazın körüklü tavanları açılır, kışın da kapatılırdı. Landon türündeki faytonların pencereleri de vardı.

Padişahların bindiği faytona saltanat arabası denirdi. Bunları dört at çekerdi.

On sekizinci yüzyılda vezirler, sadrazamlar, saltanat arabalarının yanı sıra giderlerdi. İşin doğrusu, bu faytonların kökeni de yerli değildi, İstanbul’a batı ülkelerinden gelmişti. İlk getirilen faytonlara da devlet ileri gelenleri binmiştir. Tabii en başta da padişahlar. . .

Padişahların bindiği faytona saltanat arabası denirdi. Bunları dört at çekerdi. On sekizinci yüzyılda vezirler, sadrazamlar, saltanat arabalarının yanı sıra giderlerdi. İşin doğrusu, bu faytonların kökeni de yerli değildi, İstanbul’a batı ülkelerinden gelmişti. İlk getirilen faytonlara da devlet ileri gelenleri binmiştir. Tabii en başta da padişahlar. . .

Derler ki, faytonlar, zamanla İstanbullu hanımların da sefa aracı oldu. Göksu, Küçükso, Fenerbahçe semtlerinde hanımlar arabalarıyla tenezzühe (gezinti) çıkar, hem kendilerini gösterir, hem de başkalarını görürlerdi. Yalnızca alafranga aileler değil, muhafazakâr aileler de araba sefası yaşamaktan kendilerini alamazlardı. Dönemin ünlü yazarı Recaizade Mahmut Ekrem, “Araba Sevdası” adlı eserinde, İstanbulluların araba tutkusunu inceden inceye anlatır... İstanbullular ilk otomobili gördüklerindeyse, takvimler 1895 yılını gösteriyordu.

Kimileri, hiçbir at çekmeden, kendi kendine yürüyen bu araca, şaşkınlıktan ağızları bir karış açık bakarken; kimileri “şeytan işi” ya da “gâvur icadı” dedikleri şeye kızgınlıkla bakıyordu.

“Otomobil”e de zaten kimse otomobil demiyor, “zatülhareke” deniyordu. Yani kendi kendine hareket eden...

O ilk otomobilin sahibi de Iraklı bir hurma kralıydı: Züheyirzade.

Neden, İstanbul’a gelen ilk otomobile padişah binmiyordu da, Meclis-i Mebusan’a Irak’ı temsilen giren biri biniyordu? Bunun nedeni basitti: Çünkü, II. Abdülhamit ve dolayısıyla çevresindekiler bu tür icatlara sıcak bakmıyordu: elektrik ve telefon da bu yüzden İstanbul’a geç gelmemiş miydi? Elektrik olmadığı için elektrikli tramvay da getirilememiş, İstanbullular bir

dönem atlı tramvaylara binmek zorunda kalmışlardı. Dönemin zaptiye nezareti, bu tür yenilikleri, isyan çıkaranlar kullanırsa tehlikeli olacağı fikrini aşlamıştı Padişaha... Abdülhamit de böylesi bir görüşe itibar etmiş olmalı ki, "Hotchkis" ve "Mercedes" marka arabalarına değil de, faytona binerek gidiyordu cuma selamlıklarına.

Meşrutiyet'in ilk yıllarında, otomobil gibi teknolojik bir yeniliğe daha çok, ordu sıcak bakıyordu. Döne-

yaygınlaşmasını bir kez daha engelleyecekti.

(Mahmut Şevket Paşa'nın otomobili bugün Askeri Müze'de bulunuyor.)

Ne var ki, dönemin Avrupa görmüş şehremini (belediye başkanı) Operatör Cemil Topuzlu da motorlu araçlara karşı ilgisiz değildi. Belediyenin emrinde kullanılmak üzere birtakım motorlu araçlar satın almıştı. (O Cemil Topuzlu ki, Sultanahmet Meydanı'nı Paris meydanlarına benzeceğim diye, tarihe tanıklık etmiş asırdide çınar ağaçlarını kestirmişti!)

F e n e r b a h ç e ' n i n yeni sosyetesini Iraklı Züheyirzade'nin kızları, otomobilin keyfini çıkarmaktan geri kalmıyorlardı. Hurma Kralı lakaplı Basra Me-

Fenerbahçe'nin yeni sosyetesini Iraklı Züheyirzade'nin kızları, otomobilin keyfini çıkarmaktan geri kalmıyorlardı. Hurma Kralı lakaplı Basra Mebusu Züheyirzade Ahmet Paşa kendine otomobil almaya karar verdiğinde, ailesinde bu aracı kullanacak kimse yoktu.

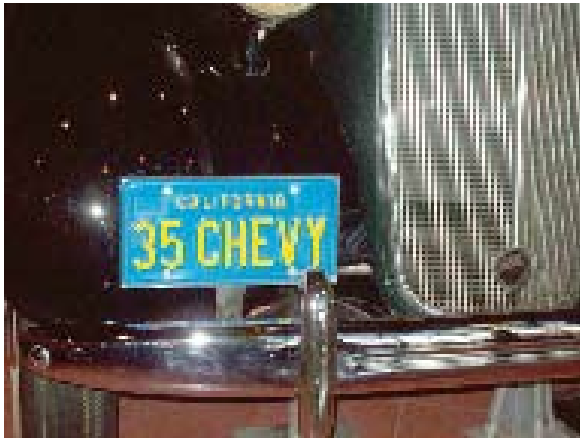
min ordu yetkilileri, artık savaşlarda motorlu araçların kullanılacağını görmüşlerdi. Birinci Dünya Savaşı sırasında bir otomobil taburu kurulmuş, bir de şoför eğitim kursu açılmıştı, birtakım zırhlı otomobil alınmıştı. Türkiye'de ilk özel şoför okulunu açan Fikret Tevfik Bey, işte o süreçte otomobil kullanmayı öğrenen subaylardan biriydi. Gelgelelim, Mahmut Şevket Paşa'ya otomobilinde suikast yapılması, bu motorlu araca karşı yeni bir ürküntü uyandıracak, otomobilin

busu Züheyirzade Ahmet Paşa kendine otomobil almaya karar verdiğinde, ailesinde bu aracı kullanacak kimse yoktu. Otomobili satan firma, Züheyirzade'nin Acem seyisine birkaç gün sürücülük dersleri vererek onu İstanbul'un ilk sivil şoförü olarak yetiştirdi. Nasılsa, Acem seyisin ne kadar kötü araba kullandığını bilebilecek kimse yoktu henüz. Üstü açık, kırmızı boyalı otomobil saatte yirmi kilometre hız yapabiliyordu. Bu

İstanbul'da sivil kişilerin otomobil sahibi olmasıysa, ancak Zaptiye Nezareti'nin özel iznine bağlıydı. Otomobil alıp İstanbul'un caddelerinde tur atacağım diye Zaptiye Nezareti'ne başvurmaksa öyle her babayiğidin işi değildi. Otomobil sahibi olmak başlı başına bir ayrıcalıktı çünkü.

"aşırı hız"ın yarattığı rüzgârdan hasta olmamak için, Züheyirzade'nin kızları sıkı sıkıya giyinir, kürklerine sarınır, üstüne bir de şal alırlardı! Ünlü yazar Refik Halit Karay'ın deyişiyle, onları o halde görenler, Kutuplara seyahate çıktıklarını sanırdı. (Kadıköylüler arasında

bu kızlara çift kumrular adı takılmıştı. Her yere birlikte giden kızların giyim kuşamları da birörnekti.)

Daha sonraki yıllarda Yurtdışında sürücülük öğrenen ilk şoför kuşağı, Züheyirzade'nin Acem seyisinin araba kullanma tarzıyla alay edecek ve kötü araba kullananlar için söylenen "Acemî şoför" nitelemesini Türkçeye armağan edeceklerdi.

Yine meşrutiyet döneminin ilk yıllarında nazırlara (bakanlara) birer

İstanbul'daki otomobil sayısı yüz, yüz elli arasında olduğunda, bozulan araçları onaracak, bakımını yapacak hiçbir atölye yoktu henüz. Ne teknik eleman, ne yedek parça... Hiçbiri! Bir araba bozuldu mu, haftalarca olduğu yerde kalakalıyordu!

makam otomobili satın alınmıştı. Nazır Beylerin bedavadan otomobil sahibi olması da, başka konular gibi muhalif basınında tefe konulacaktı. Buna karşın ilk otomobil ve lastik reklamları da o yılların gazete sayfalarında yayımlanıyordu.

İstanbul'da sivil kişilerin otomobil sahibi olmasıysa, ancak Zaptiye Nezareti'nin özel iznine bağlıydı. Otomobil alıp İstanbul'un caddelerinde tur atacağım diye Zaptiye Nezareti'ne başvurmaksa öyle her babayığidin işi değildi. Otomobil sahibi olmak başlı başına bir ayrıcalıktı çünkü. Bu ayrıcalığı da öncelikle paşalar, nazırlar, mebus-

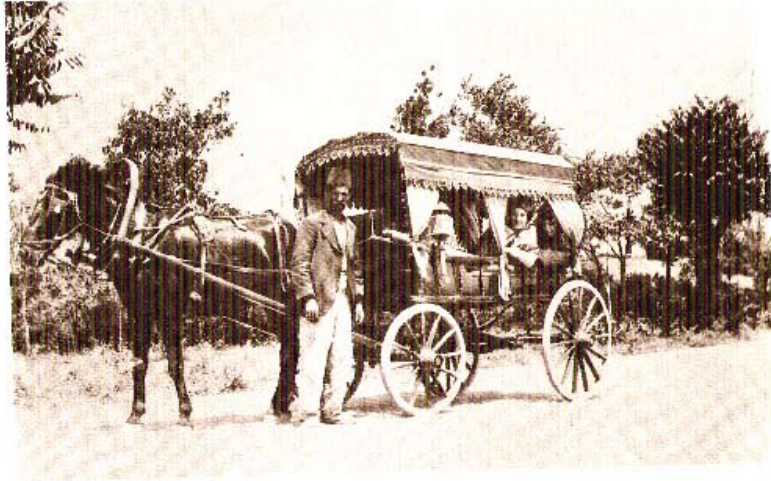
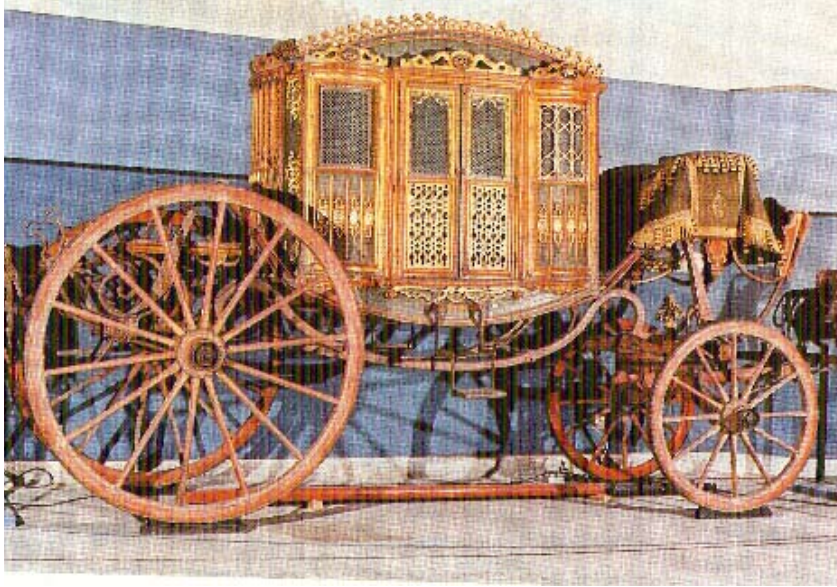
lar, bazı şehzadeler, şehremini gibi başkent in ileri gelenleri kullanabiliyordu.

Bu izin alma zorunluluğu da, İstanbul'da otomobilin yaygınlaşmasını önleyen nedenlerden biriydi. Zaten İstanbul halkının da bu gürültücü araçtan pek hazzettiği söylenemezdi. En çok da arabacılar ve faytoncular şikâyetçiydi. Çünkü atlar otomobilin çıkardığı boru sesinden, motor gürültüsünden ürküyordu. Karşıdan bir otomobilin geldiğini gören arabacı ve faytoncuların eli ayağı o saat boşalıyor, atları zaptetmekte güçlük çekiyorlar, başlıyorlardı beddua etmeye: "Gidişin olur da, gelişin olmaz inşallah!" Kısacası İstanbul'da görülen ilk otomobillere birer baş belası gözüyle bakılıyordu.

Birinci Dünya Savaşı sırasında orduda şoförlük öğrenen askerler, sivil hayata geçtiklerinde iş bulmakta zorlanıyorlardı. Onları istihdam edecek özel otomobil

sahipleri yoktu çünkü. Elçilik ve konsolosluk araçlarındaysa, yalnızca yabancı şoförler çalıştırılıyordu.

Batılı otomobil firmalarının İstanbul'da acente açmalarıysa, İşgal yıllarına rastlıyordu. Onlar da ordu kökenli şoför kuşağına soğuk bakıyorlardı.

İstanbul'daki otomobil sayısı yüz, yüz elli arasında olduğunda, bozulan araçları onaracak, bakımını yapacak hiçbir atölye yoktu henüz. Ne teknik eleman,

seniz solundan gidebilir, isterseniz sokakta zikzak çizerdiniz... Bütün yol sizin sayılırdı. (Ah, ne günlermiş! Gel de nostaljik duygulara kapılma!) Ancak zaman durduğu yerde durmuyor, İstanbul'daki otomobil sayısı günden güne artıyordu. Yukarıda adı geçen Şehremini Cemil Topuzlu, tıpkı Paris'teki gibi İstanbul'a bir trafik düzeni getirmek istiyordu. Bu amaçla Galata Köprüsü'nün altında bir oda ayrılarak, "seyrisefain merkezi" kuruldu. Burada çalışanlar, İstanbul'un ilk trafik görevlileriydi. Trafiğin o yıllardaki kilit noktalarıysa, Karaköy Meydanı ve Galatasaray gibi dört yol ağızlarıydı. Buralara birer trafik polisi yerleştirildi. Seyrisefain merkezinin çabasıyla Karaköy'deki Domuz Sokağı'na ilk trafik ışıkları yerleştirildiğindeyse, takvimler 1925 yılını gösteriyordu.

Kırklı, ellili yıllarda çekilmiş İstanbul fotoğraflarına, filmlerine dikkat edin; sokaklarda tek tük otomobil görürsünüz... Altmışlara gelindiğinde bile, otomobil denilen tekerlekli ata, siyah beyaz filmlerdeki zengin çocukları binebiliyordu ancak... Erkek sürücünün yanında oturan genç kızın saçlarını, eşarbını rüzgâr sa-

ne yedek parça... Hiçbiri! Bir araba bozuldu mu, haftalarca olduğu yerde kalakalıyordu! Bazı parçalar Avrupa'dan getiriliyor, bazıları da, Perşembe Pazarı'nda, Kalafatyeri'nde ya da Robert Koleji mühendislik bölümünün atölyesinde yapılabiliyordu. Allaha ki trafik polisi diye bir kimse yoktu; kimse gelip de bu aracı buradan çekin diye düdük çalmıyor, ceza kesmiyordu... Cadde ortasında, Köprü üzerinde bozulan aracınızın parçalarını çevreye dağıtarak günlerce kalabilirdiniz.

Yollar da bozuktu, araçlar zıplaya zıplaya gidiyordu çukurlar ve tümsekler üzerinde. Otomobillerin aksları, kovanları, makasları kırılıyordu. Kırılan bir parçayı yeniden yaptırınca dek, araba olduğu yerde günlerce yatıyordu!

İstanbul içinde trafik düzenlemesi gereksinimi, ilk kez 1923 yılında kendini hissettirmeye başlamıştı. Kentte trafik kuralı diye bir şey uygulanmıyordu. Araç sayısı az olduğundan o tarihe kadar buna gereksinim duyulmamıştı. Aracınızı istediğiniz yere bırakabilir, isterseniz yolun sağından, isterseniz

vurduğunda, bütün genç kızlar onun yerinde olmak için can atıyordu...

Bu durum, altmışlı yılların ilk yarısına kadar geçerliliğini sürdürecekti. Orta halli insanlara binek otomobili almayı hayal ettiren yerli markalar ufukta görünmüyordu henüz. Dedik ya, bakmayın siz şimdiki trafik tıkanıklıklarına, yetmişli yıllarda bile koca kentte sürücüler, park yeri sorunu diye bir şey bilmiyordu!

Görsel Kaynaklar: Turing Yayınları Çelik Gülersoy M.Rahmi Koç Müzesi

İstanbul içinde trafik düzenlemesi gereksinimi, ilk kez 1923 yılında kendini hissettirmeye başlamıştı. Kentte trafik kuralı diye bir şey uygulanmıyordu. Araç sayısı az olduğundan o tarihe kadar buna gereksinim duyulmamıştı. Aracınızı istediğiniz yere bırakabilir, isterseniz yolun sağından, isterseniz solundan gidebilir, isterseniz sokakta zikzak çizerdiniz...

ISPARTA'NIN TURİSTİK GÜLÜ YALVAÇ (PSİDİA ANTİOCHEİA)

Yazı: ELVAN ARPACIK
fotoğraf: ALBERTO VİGANO

Anadolu'nun gül bahçesi Isparta, yetiştirdiği gülleri yurtdışına gönderirken, yurtdışından da inanç turizmi bağlamında şirin ilçesi Yalvaç'a turist çekiyor.

1415 kilometrekare alana yayılı Yalvaç, Isparta'nın 1 kilometre kuzeydoğusunda, Sultan Dağları'nın güney yamaçları boyunca uzanan verimli bir alanda yer almakta. Deniz seviyesinden 1236 metre yük-

seklikte. Sultan Dağları'nın bir kolu üzerinde kuzey-güney yönünde uzanan Anthios vadisine hakim bir tepede kurulmuş olan Yalvaç'ın sözlük anlamı kitap getiren peygamber. Bugünkü adı, Selçuklular zamanında bölgeye yerleşen Oğuz boylarından Emir boyu Yalvaç'tan geliyor.

Tarihin neredeyse hiçbir döneminde boş kalmamış olan Yalvaç'ta yerleşim geç neolitik döneme kadar geri gidiyor. Teknepınar, Kuyucak höyüklerinde bulunan seramik malzeme, obsidyen ve çakmak taşları

bunun kanıtı olarak kabul ediliyor. Yarıkkaya ve Kayadibi höyüklerinde görülen pişmiş topraktan yapılmış buluntular da kalkolitik dönemde bölgede yaşamın var olduğuna işaret ediyor. Yalvaç, tunç çağıında da yoğun bir yerleşim bölgesiymiş. Hitit tabletlerinde bölgenin adı Pitaşşa olarak geçmektedir.

MÖ.546'da parayı ilk kez darp ettiren Lydia (Lidya) Kralı Kroissos, Pers Kralı Kryos'a yenilince bölge tüm Anadolu ile birlikte Pers egemenliğine giriyor. MÖ. 334'te Makedonya Kralı Büyük İskender Anadolu seferiyle

Pers egemenliğine son veriyor. Yalvaç'ın o dönemdeki adı Psidia Antiocheia. (Psidia bazı kaynaklarda Pisidia olarak da geçmektedir.) Büyük İskender'in, fethettikleri yerlere ailesinden kişi adları vermesi özelliğiyle tanınan generallerinden Seleukos, Antiocheia (Antiocchia, Antiokheia da kullanılmaktadır) adındaki babasına atfen kente bu adı vermiş. (Denizli'deki Apamea karısının, Laodikya'nın da annesinin adı olması gibi). Kültür bakanlığı resmi sitesindeki bilgilere göre ise kent Seleukos'un oğlu Antiocheia tarafından kurulmuş.

Bu Antiocheia'yı Kilikya'daki bugünkü Hatay olarak da bilinen Antakya ile karıştırmamak gerekir. Her iki Antiocheia'nın da kurucusu İskender'in generali Seleukos'tur ama biri Psidia sınırları içindedir. Diğeri ise doğrudan doğruya Antakya'nın kendisi. Sözü burasında tarihin bir başka garip rastlantısından daha söz etmek gerekiyor; Aziz Paulus Hıristiyanlık sözcüğünü ilk kez Antakya'da (Kilikya) kullanıyor ama ilk vaazını Yalvaç'taki kilisede veriyor. Tarsus doğumlu Aziz Paulus Roma yurttaşlığını kazanmış Yahudi bir aileden gelmek sebebiyle hem Yahudi adı Saul'ü hem Romalı adı Paul'ü kullanıyordu. (Paulus, Pavlos, Pavlus) St.(Aziz) Paulus'un Anadolu'ya yaptığı üç seferden birinin Antiocheia'ya olması da kentin Hıristiyanlık alemi için önemli olduğunu göstermektedir.

Malazgirt savaşından sonra bölgede Oğuz boyları yayılmaya başladı. Selçuklu Sultanı II. Kılıçarslan'ın 1176 Miryokefalos savaşıyla Türk egemenliğine giren bölge, daha sonra Osmanlı egemenliğine geçti. 19. yüzyıl sonlarında Konya vilayetinin Hamid sancağına

bağlı bir kazası olarak yönetildi ve cumhuriyetin ilanından sonra Isparta'ya bağlı bir ilçe oldu.

Kent, antik dünyanın Anadolu doğumlu ünlü kent plancısı ve mimarı Hippodamus'un bulup uyguladığı izgara planına sahip. Birbirini kesen dik açılar ve mun-

tazam yerleştirilmiş imparatorluk meydanları.

Çağdaş kentleşmeye örnek oluşturacak nitelikteki Yalvaç'ın önemli mimari öğeleri şunlar:

Surlar: Antiocheia bir tepe üzerine kurulmuş olup 2920 metre uzunluğunda, tamamen oval bir surla çevrilmiştir. İzlenemeyen kısımları ile birlikte surun

miş, bu yüzden düzgün olmayan bir dikdörtgen plan gösterir.

Stadium: Sultan Dağları'nın eteklerinde ve akropolün batısında yer almaktadır. Uzunluğu 190 metre, genişliği 30 metredir. Yapı "at nalı" şeklinde bir plana sahiptir.

St. Paul Kilisesi: (Paulus) Antiocheia'nın ilk ve en büyük kilisesi olup, şehir suruna bitişik ve Roma hamamının yaklaşık 200 metre güneyinde yer almaktadır. Bilindiği gibi İS. 46 yılında St. Paul bu kilisenin altında yer alan sinagogta Hıristiyanlığı yaymak için Barnabas'la birlikte ilk vaazını vermiştir. Yalvaç'ın, tarihteki adıyla Antiocheia'nın günümüzde inanç turizmi merkezi niteliği taşıması bu nedenledir. Diğer taraftan, St. Paul'un yeni dini yaymak için vaaz verdiği sinagog üzerine yapılmış ilk kiliseyi Anadolu'da sadece Antiocheia'da görmekteyiz. Küçük Kilise: kent merkezinde ve sütunlu caddenin yaklaşık 35 metre batısında yer alan kilise, Latin haçı şeklinde bir plana sahiptir.

Nymphaeum: bu anıtsal çeşme, kuzey-güney caddesinin kuzey ucunda yer almaktadır.

Su Kemerleri: kent mimarisinin en önemli yapılarından birisi de su kemerleridir. Roma döneminde Antiocheia'nın su ihtiyacı günümüzde "su çıktı" adı ile anılan kaynaktan alınarak kentin kuzey yönü boyunca uzanan, yaklaşık 10 kilometre uzunluktaki su yolu ile sağlanmakta idi.

tamamı yaklaşık 3000 metreyi bulmaktadır. Surların içinde kalan alan ise, 47 hektardır.

Batı Kapısı: Kentin en görkemli kapısıdır ve kentin batısında yer alır.

Güney Kapısı: adından anlaşılacağı üzere kentin güneyinde yer alır ve Anthios vadisine çıkar.

Kuzey Kapısı: kuzey yönüne bakan kapı.

Augustus Tapınağı: kentin en yüksek noktasındaki kutsal alan içerisinde, İmparator Augustus'un ölümünden sonra 2 metre 50 santim yüksekliğindeki bir podyum üzerine inşa edilmiştir.

Propylon: Augustus alanı ile Tiberius alanının kesiştiği yerde bulunur. Üç tonozlu ve zafer takı biçiminde yapılmış olan propylon İmparator Augustus onuruna dikilmiş, onun deniz ve karada kazandığı zaferleri sembolize eden heykel ve kabartmalarla süslenmiştir.

Tiberius Alanı: sütunlu caddenin hemen doğu bitiminde yer alan Tiberius alanını doğuda propylonun anıtsal merdivenleri; kuzey ve güneyde ise sütunlu galeriler çevreliyor.

Sütunlu Cadde: Antiocheia'da şehrin ana kavşağı bu caddeydi.

Tiyatro: kentin merkezine yakın bir tepenin yamacına inşa edilen tiyatro, şehre hakim bir yerde bulunmaktadır.

Roma Hamamı: kentin kuzeybatı köşesinde yer almaktadır. Yapı arazinin şekline uydurularak inşa edil-

Men Kutsal Alanı: ilçeye 5 kilometre uzaklıkta "Gemen Korusu" denilen bir tepe üzerinde kurulmuştur. Kutsal alanda "Ay Tanrısı Men" adına inşa edilen tapınağın tarihi İÖ. 4. yüzyıla uzanmaktadır. Bu tapınağın dışında 2 kilise, stadyum ve evler yer almaktadır.

Ana özelliklerini saydığımız kentin iki ana meydanından biri Augustus Tapınağı önündeki aynı adla anılan meydan. Diğeri de bu meydanın batısında yer alan Tiberius alanıdır. Bu iki meydan arasında ise propylon (anıtsal giriş) yer almaktadır. Diğeri üçüncü bir meydan ise, nympheum (nişli anıtsal çeşme)'un önünde bulunmaktadır. Konutlar kentin merkezi çevresinde ve arazinin topografya açısından uygun kesimlerinde konumlandırılmışlardır.

Düzenli yollar, çeşmeler, kamu binaları, çeşmeleri besleyen su kemerleri, hamamları, stadyumu, tiyatrosu, cami-kilise-havra gibi tek tanrılı dinlerin karşılığı olan pagan dönemi tapınaklarıyla günümüzdeki örneklerini aratmayan planlı bir şehircilik örneği.

Şehrin Seleukos tarafından isimlendirildiği dönem pagan yani inanç çeşitliliğinin olduğu bir dönem. Her şehrin inancı, kültürü farklı. Aynı zamanda Men kültürünün en önemli merkezlerinden biri. Kaynağı MÖ. 4000'li yıllara dayanan Ay Tanrısı Men, İÖ. 3000'lerden itibaren inanç sahnesine çıkan eski bir Anadolu tanrısıdır. Bir Gök tanrısı olan Men, birçok niteliği bünyesinde barındırır. Sağlık ve kehanet tanrısı olmak da

onlardan biridir. Günümüz insanının tersine, doğayı yenilmez güç olarak gördüklerinden, tapınağı tanrıların kutsal simgeleri olan hayvanlar ve bitkilerle süslemişler. Menin kutsal hayvanları, boğa ve aslan. Doğanın dengesinin ve düzeninin koruyucusu Men'in kutsal simgeleri günümüze kozmik astroloji burçları olarak ulaşmış. Men aynı zamanda yoksul ve güçsüzlerin de koruyucusu. Men Tanrısı, kimi Anadolu kaynaklarında Anadolu Tanrıçası Kibele'nin âşığı ve ona hayat vermek için kendi kanını akıtan Attis ile özdeşleştirilir. Çok tanrılı bir kültür olan Men kültüründen tek tanrılı kültüre geçişin en belirgin özelliğini bu kentte Aziz Paulus'la görüyoruz. Kentin buluşma noktası özelliğindeki coğrafi konumu dinlerin de kesişme noktası olmuş adeta. Pagan dönemi sonrası önemli bir Yahudi yerleşim merkezi olması başlangıçta koyu bir Yahudi olan, sonradan Hıristiyanlığa geçen Aziz Paulus'u da misyonerlik yolculuğunun bir parçası yapmış. Büyük olasılıkla Yalvaçlılara da mektuplar yazmış. Küçük bir kiliseyle başlayan bu yolculukta Paulus'un yol arkadaşı bazı kaynaklara göre Barnaba'dır (Barnabas).

Günümüzde Hıristiyanların haç merkezi konumundaki Küçük Asya'nın en büyük bazilikası (bazilika: Romalılarda mahkeme ve ibadet de dahil olmak üzere çok amaçlı kullanım için yapılmış mimarı yapı) özelliğini taşıyan yapı da burada yer alıyor. Önceleri çiçek motifleriyle süslüken sonraları haç motifleriyle süslü

Bu Antiocheia'yı Kilikya'daki bugünkü Hatay olarak da bilinen Antakya ile karıştırmamak gerekir. Her iki Antiocheia'nın da kurucusu İskender'in generali Seleukos'tur ama biri Psidia sınırları içindedir. Diğeri ise doğrudan doğruya Antakya'nın kendisi.

bazilika, kentin hemen her tarafından görünecek kadar büyük yapılmış. Su kemerleri ise Roma şehirciliğinin ne kadar gelişmiş olduğunun kanıtı adeta. Eğlenmenin, hatta kimi zaman felsefi anlam taşıyan duyguların ifade edildiği tiyatrosu da var şehrin. Yaklaşık 6000 kişilik kapasiteye sahip olduğu düşünülen tiyatro alanı tam kazılamadığı için bu bilgiler sınırlı. Bulgulara göre Helenistik dönemden kalma bu tiyatro MS.4. yüzyılda genişletilip onarılmış. Tanrılara tapınırlardı da imparatorlara saygılarını nasıl gösterirlerdi sorusuna ise imparatorlar tarafından yaptırılmış tapınaklar cevap veriyor. Örneğin Augustus Tapınağı, İmparator Augustus tarafından yaptırılmış, şehrin en görkemli tapınağı. Bu tapınakta tanrılara tapınılıyor ama Augustus adıyla onurlandırılıyor. Bu tapınağın kalıntıları Yalvaç Müzesi'nde. Antiocheia, bugünkü adıyla Yalvaç, içinde barındırdığı pek çok tecrübenin ve bilinmezlin açığa çıkarılması için hâlâ kazılmayı, keşfedilmeyi bekliyor.

Taşı Sıkıp Suyunu Çıkaran Faruk Durukan

Yazı ve Fotoğraf: AYŞE KİLİMCİ

Nasıl da uyaklı düştü söz.

Siz hiç Osmanlı okçularının maharetini merak ettiniz mi? Yanmazlık yahut görünmezlik suyunu peki? Nasıl etsek de insanlığın baş belası şu zeytin karasuyunu yarayışlı hale çevirsek dediniz mi? Ölümcül kitleleri nasıl yok etsek, uzay ortamında nasıl çalışsak, zeytinin bin yıllık genetik kodunu insana nasıl aktarsak diye meraklandınız mı hiç?

Sıradan kişiyle olağanüstü olan arasındaki fark bu kadarlık işte, bunlara gönül düşürmek...

Edremit'te yaşayan, benzin istasyonu işleten, ama, benzinliğin arkasına kocaman bir laboratuvar kurup orada icatlar yapan, sizin benim gibi bir ademoğlu, tek farkı masal kahramanı olması, taşı sıkmak, suyunu çıkarmak gibi sıradan işlerin hakkından gelmesi.

Osmanlı okçularının maharetinin okçuda mı okta mı olduğunu merak ettim. Oku inceledim, baktım beş parçalı. Parçalar birbirine balık kemiği tutkallıyla yapıştırılmış. Bu, hem sağlam hem de hafif olmak demek. Hızlı gidiyor, uzun yol kat ediyor bu oklar. Tılsım bu muydu yoksa, peki bu tılsım günümüzde kırık kemikleri birleştiren platinin yerine iş görmez mi? Yorulmuş kemik dokusuna aktararak, başta kemik erimesi olmak üzere, insanın iskeletini dirençli yapmaz mı? Bilim insanları mutlak bu yönde çalışıp neler buluyor, buldular, biz farklı yönüyle düşünsek, olmaz mı? Elli yıl sonranın hayali olsa bile bu hayalleri biz bugünden kursak, ne var? Elli yıl sonrakiler için hayal kurmak, hiç görmeyeceği zamanlar ve insanlar için... Bu mucit düşünmeye, keşfe, bulmanın heyecanına alışkın, sakin sakin anlatıyor, bıkıp usanmadan...

Ben onu dinlerken kalbimin çırpıntısını zapt edemiyorum... Balıkesirli mucit Durukan'ı hangi yönüyle anlatsak, diğer yönü eksik kalır.

İzmir Balıkesir yolu üstünde, Edremit girişindeki işyerinde konuştuk. Masallardan bildiğimiz taşı sıkıp suyunu çıkaran dev, masal sayfasından ve ufkundan, hop bir adımda dünyamıza gelmiş. Diyordum, inanmıyordunuz, her hayalin yarısı gerçek, her masal bin hakikat diye.

Pandora'nın kutusundan son çıkan, kapağı kapatılarak kutuda (neyse ki) elimizde kalan umut, farklı yaradılmış insan elinde nasıl farklı göçüyor... Ben hiç

mucit görmemiştim.

Einstein'ın çaldığı kemanı dinlemek, dünyaya dil çıkarırken görmek isterdim. Edison'la merhabalaşmayı, Madame Küri ile dedikodu yapmayı, Arşimet'i tanımayı. Zekâsıyla sıradan insanlara fark atmış kişilerle muhabbet nasıl olurdu acaba? Onlar muhabbete, dedikoduya zaman ayırır mıydı?

"Bak şimdi... Olay şu..." diyerek giriyor söze Durukan, sonra da güzelce anlatıyor. En tuhaf ve akıl harici soruyu bile ilkin sessizce dinliyor, sindiriyor. Birkaç saniye kafasında evirip çevirdikten sonra, bilimsel bakışla anında çözümlüyor. Çözümlemekle kalmayıp, en vasaat akıllının bile anlayacağı biçimde anlatıyor.

Taşı sıkı, suyunu çekti ya, bunu yanmazlık hammaddesi olarak kullanın diyor, orman yangınlarını söndürmekte. Yunanistan yanarken işe yarıyor bu ürün, ama, bizim ormanlarımız yanar tüterken, mucidin de içi yanıyor.

Taşın suyu için benim aklıma ilk gelen de şu oluyor; bu suyu kalbe şeytseniz de, aşk yangınından kurtulsa insanlık... Bu sorunun saçmalığı, gereksizliği bile tuhaf gelmiyor. Her şey olabilir, neden olmasın, onun burcunda... İster misiniz aşkın ilacını da bulsun.

Gündelik nice ayrıntı vardı aslında, merak ettiğim, sordum. Neden, çünkü onun düşünüp, söylemek istedikleri benim sorularımdan misliyle çoktu da ondan... Durukan kökten sürme mucit, alaylı yani. Ortaokuldan kovulmuş. Tüm dersleri on olan hiperaktif bir çocuğa dayanamamış öğretmenlerinden biri. Çoğu öğretmen onu idare ediyormuş ama biri edememiş işte. Sen tut sınıfın önünde bu afacana sıkı bir dayak çek. Gereğince de, öğrenci Faruk'un " O konu, sizin anlattığınız gibi değil" demesi ve doğru olduğunu düşündüğünü anlatması. Yediği dayakla karizmasının çizilmesi ağırlığına gitmiş küçük delikanlının. Sınıf üçüncü katta, camdan atlamaya kalksa, atlanmaz, kapının önünde duran hocayı itip kapıdan çıkıp gidemez, o da geri geri gidip, sürgülü tahta kalem kutusuna uzanmış (yaşıtlarım bilir, ağırdır o sürmeli kapaklı tahta kalem kutusu mübarek) ve indirmemiş mi öğretmenin başına... Evde bir de babasından dayak yemiş, niye susmadın diye. O olmuş işte, atılmış okuldan, o da gitmiş motor atölyesine çırak olmuş. Söküp yapmış, eli sanata düşünce, sorgulamayı öğrenmiş, bozup yapmaktan ve anlamaya çalışmaktan hiç vazgeçmemiş. Demek ki neymiş? Çocukları, susmak değil sormak, farklı düşünmek ilertirmiş. "Mücadele kanında olcek, yoksa nasıl baş etçekin dünyayla, seni anlamak istemeyenle, görmezden gelenle, nasıl etçen?" diyor, yerel ağızla.

Dünya ve donmuş kafalarla cenk, evet, işte o en zoru. Dünyayı halledip atmış belki, ama, donuk kafalılar hâlâ canına okuyor. Ben onun yalancısıyım.

Bütün inanmış insanlar gibi, doğru bildiğini sonuna dek savunduğu belli oluyor, söylediklerinden de söylemediklerinden de...

Buluşlarının hepsi önemli. Ama bana sorarsanız zeytin karasuyu üstüne çalışması ve vardığı nokta en önemlisi. Neden mi, şundan; binlerce yıldan bu yana dünyanın baş belası olan zeytin atığı karasu, insanlığın yararına çevrilmiş de ondan. "Bozulmuş yumurtayı" diyor Durukan, "İki cihan bir araya gelse, düzeltemez. Ya bozulmasına fırsat vermezsen?" İşin bam teli burası işte. Bilim bozulmuşun üstünde çalışıyormuş, bozuk

olduğunu düşünmeden. Zeytin, dışındaki zar patlayınca fermente olurmuş, o ilk saniyede, oksijenle öpüşünce... Hasarsız yani fermente olmamış örneği yokmuş, ezilmiş zeytinin. Bu kadar basitmiş (!) yola çıkış noktası işte, ya...

Ustası hep dermiş ki, "doğayı izle, onu dinle, onun yolundan git." Bilimsel düşünce kopyayla başlar, doğaya kulak vererek sürer, ona göre. Bilim insanlarıyla karasuyu konuştuğu ilk gün, dükkânının önündeki fidana konmuş, zeytini gagalayan kuşu görmüş ve işte o an çözmüş düğümü. Konukları bırakmış gitmiş laboratuvarına, azot tüpüyle uzay ortamında havasız çalışarak, karasuyu toz haline getirmiş. Değerlere bakmış, hep faydalılar... Bu kadar basit... Bu kadar basit demek. Bu tümceyi sıkça kullanıyor. Oysa hayat kimine hiç basit değil, sizin düşünce sisteminiz kusursuz diye işler bu kerte basitleşiyor.

Çalışmasını Balıkesir Üniversitesi'ne iletmiş. Gülendam Hocası'yla görüşmüş. Ne duyumsadığını soruyorum, sevinç, gurur, heyecan mı, ne? "Yok be yav, ben onu hep yapıyorum". Yanıt çok şey anlatıyor. Sıra dışı işler, sıra dışı akıllara sıradan geliyor olmalı. Peki faydası kime? Hepimize, dünyaya. Bir gram oleuropein bin dolarmış. Yaprak ekstraktından daha değerli. Karasuda % 5 katı madde varmış, zeytinin tuzla fermentesi değil, kurutulmuşu yani süt tozunun süte on basması gibi, kimi

cevizinden yapılıyor. Yüzey ölçüm ve kalitesi iki tondan bir ton. Biz yaptık, hem dört yüz liraya mal ederek.

Bunu söylerken bir çalım seziyorum, gururlandığından utanarak çalım ediyordu, haklı, etsin... İda Dağı'nın tepesinden bağırırsa, hakkıdır. Bağırıyor, usul söylüyor. Büyük işin belini büken bağırıyor zaten. Bunu yapan beş ülke var yalnızca ve çok bahaya almak zorundayız.

En pahalı işi, bedava ve başa bela bir atıktan en ucuza elde ettiniz... Değeri sıfır hem de baş belamız karasuyu altına çevirdik. Bunca zaman aptalca tüketilen o suyu. Çevre bakanlığına başvurduk. "Buyur, ben hallettim, sen incele, geri dönüşüm ruhsatı vererek tesis kurdur" dedik. Şimdi Burhaniye havzada, Aydın'da, beş ayrı yerde bu sistem bir aya varmadan, ülke genelinde kurulmuş olacak." Sisteme tam katılım ne kadar zaman alacak peki? Hiç zaman almaz, hiç. Bu sistem kuruldu zaten. Üretime geçiyoruz, şimdi, sorun nerde biz orada, işimiz o sorunla. Tekstil çöktü, biliyorsunuz. Dünyanın tekstil mutfağıydık biz. İplikte, dokumada, dünya standartlarında yeni tesislerimiz vardı. Şimdi çoğu kapalı. Onları ayağa kaldırmak lazım. Zaten her şeyi yeni bu tesislerin. Benim çalışma sistemim, koyuna da, çobana da, veterinerine de sormaktır, hocaya ve

yönlerden. Doğal antibiyotik sayılan oleuropein sağlıklı yaşama büyük katkı sağlayan, literatüre göre oluşmuş kanser hücrelerini parçalayarak, dışkı yoluyla vücuttan atan, metastası önleyen, yeni kanser hücrelerinin oluşumunu engelleyen bir drog. Durukan zeytin yaprağından ürettiği çayla 2006 yılı Akbank, DHL, Expres Kargo ödülleri kazanmasının yanı sıra Dünya Gazetesi'nin düzenlediği İhracatın Yıldızları 2006 yarışmasında da yaratıcı dalda birinciliğe layık görülmüş.

Yağhane sisteminde zeytinden yağ çıkar, prina çıkar, bir de karasu çıkar, herkesin bildiğince. % 33 çekirdek, % 7 yağ, % 62 et vardır zeytinde, bu et, karasudan alınan et. "E dedik, o zaman, dur bakalım..." Her buluş ve cenge bu tümceyle girişiyor olmalı. "% 6 yağ alındıktan sonra, kalan malzeme yakılarak yeri göğü de kirletiyoruz. Monoksit gazı var, olacağı budur."

Durukan'ın makinesi zeytinin etini çekirdekten ayırıyor. Karasuyu o makinenin içine verme marifetiyle eti çekirdekten ayırmış. Böylelikle katı madde %5 "ten % 65'e çıkmış. Yani bir çuval üç çuvala denk zenginlikte olmuş. Hem monoksit gazından yeri göğü kurtarmış, kirliliği önlemiş hem yeni bir ürün elde etmiş. Neden yakalım biz bunu şimdi? Yakmayalım. Ya ne edelim? Aktif karbon yapalım. Çok mu önemlidir aktif karbon, sahi nedir o? Aktif karbon savunma sanayinin stratejik malzemesi. O olmazsa dünya kadar topun tüfeğin olsa da boşuna. Hindistan

sokaktakine, bu işi işleyene, asıl bilenlere... "Yoksa ben bir şey bilmem..." Bu tümceyi sıkça sarf ediyor. "Ben bilmem, bilenlerden dinlerim, sentez ederim, gene döner bilene sorarım." İyi ki bilmez imiş, ya bir

de bileydi... Boya pigmenti çalışıyorlarmış şimdi. Kök boya, tarihi alt yapısı bizde bin yıldır var, ona kalırsa. Boyada iyiyiz, ama pamuğu boyama maddesi var ya hani, meşe palamudu. Tema yüz binlerce meşe ekti, onu ekçeğinize fıstık çamı ekin, para kazanın. Meşe palamudunda tanen var, boyayı bağlayan madde. Doğal boyalı kumaş üstünde çalışıyoruz. Bu domuz gribinin de önlemi aynı zamanda. Antivirüs kumaş, virüsü, bakteriyi yiyen kumaş, çamaşırdaki, çorapta, her yerde. Kök boyayla yetinmiyor, onun da ötesine geçiyoruz. Eğer okuldan atılmasa idiniz, acaba ömrünüz nasıl olurdu?

Bilinmez ki... İfade edilemez, tarif et desen hani limon ekşisini, nasıl edilemezse, bu da öyle.

Üsteliyoruz. Soru kazık, nasıl anlatçam ki şimdi ben onu, deyiveriyor. Bin bir sorudan başı dönerek çözümler çıkaran mucit, bizim sorumluluğumuzla çuvallıyor.

Oysa ben ona, kalem kutusuyla karbon arasını soruyorum yalnızca. Çırac olmuş işte. Tornacı, demirci yanında. Tam işini bulmuş, makine yapmaya uygun, ne istense yapmış. Babası emekli olunca oğluna tornacı tezgâhı açmış. Hiçbir ustanın yapamadığı kazık işler ona gelir olmuş. İnşaatçılık, arsa işleri derken, düştük bu yollara işte, diyor.

İyi ki bu hayal alemine, bilimin taşlı yollarına düşmüş, ayağı taşa değmiş iyi ki. Sizi tetikleyen ne oldu, demeden edemiyorum. İnsan hak etmediği şeyle karşılaşır, Arap atına dönüyor. Kimse durduramaz o zaman o insanı. Ağırına giden, gücüne giden iş oldu muydu, kimse... O zaman dersin ki, "Öyle bir şey yapayım ki, dersin, ülen akılları eremesin bile, değil ki karşı çık-

mak..." diyor. Sonra da Mimar Sinan örneğini veriyor. Hani Selimiye Camii yapılırken, padişahın parasını pul ettiği söylentisi çıkartılınca, Sinan'ın, matematik hesap oyunuyla, aynı anda üç kişinin çıkıp, birbirini göremediği ünlü minare merdiveni sistemini bulup, öfkesini attığını...

Bir Fehmi Dedesi varmış, ustası, teknikleri Durukan'a öğreten mühendis. Uzay ortamını sağlayan tekniği, orada çalışma sistemlerini ondan öğrenmiş, elbet ustası onu epeyce sınavdan geçirdikten sonra öğrenciliğe kabul etmiş. Taşı dünyada öğütürsen toz olur, ama uzay ortamında öğütürsen, başka şey olur. Bitkinin can suyunu alıyoruz biz, deli derler veli derler, işte idare edip gidiyoruz...

Delilik mi velilik mi olduğu artık anlayışınıza kalmış, taşı sıkıp suyunu çıkartıyor, bu veli, işbu su kumaş yanmaz yapıyor, yangınlar söndürüyor. Laboratuvar üretimi yetmiyor elbet, üretimin artması gerekiyor. Peki, daha büyük hedefler?

Bunlar da yeterince büyük, ama sözgelimi tıp, kanser? Kanser bitti, onu çözdük, diyor, bu beklemediğim yanıtta şaşırıyorum. Nasıl bitti, millet patır patır ölüyor, bütün dünya didiniyor, çözemiyor, siz nasıl deyiveriyorum. Niye çözüldüğünü kimse bilmiyor? Hem, nasıl çözdünüz? Ben akıldaneyim sanki, Durukan da medikal araştırmacı, cahil cesur olurmuş ben de cesurum. Durukan her konuda literatüre dayalı konuşuyor, bilenlerden onay alıyor, danışıyor. Bu konuda olduğu gibi. Bir konu üstüne yayınlanmış ve aksi kanıtlanmadıkça doğru bilinen teori geçerlidir ona göre. Zeytin yaprağındaki orölopini çekip alıyoruz,

her tür kanser tümörünü parçalıyor orölopin. Bu ekstraktı kullanmakta olanlarda tümörün küçüldüğünü hekimler söylüyor, biz değil. Bozuk yağı, tümörü, beni parçalarmış orölopin, yani zeytin yaprağı ekstraktı. Nobel ödülü aday olmasına yol açan ürünü için Tarım Bakanlığında bitkisel kökenli ürün ruhsatı alınmış, üretime geçilmiş, isteyen yakında satın alabilecek. Durukan'a göre, Kanserle mücadelenin tüm yöntemlerinde hücrenin aklına ölüm geliyor. Kural, canlılığın hücreleriyle yaşamakta direnmesi. Kozalak bile yanarken çam tarafından uzağa fırlatılır, ölümden hayata atılır, soyu sürsün diye. Kesilerek müdahale edilen kitlerde hücre öleceği korkusuyla metastas yapar. Kaçar yani, kaçar ve yayılır. Peki ne edelim? Ölümcül hücreyi öldürelim, ama öyle öldürelim ki aklına ölüm ve kaçış gelmesin. Bu ekstraktla kandaki glikoz hücreye ölümlü veriyor, kötü hücre bölünüyor. Hassas olan bu ekstrakt iki merkezde üretiliyor ve öylesine duyarlı ki, kırk derecenin üstünde imha oluyor, şekil değiştiriyor. Elde edilmesi de zor, çok zor...

Gramı bin dolar. Durukan'ın ürettiğinin büyük boyu elli bin dolarlık. Üretici firma düşünüyor şimdi, kaç versek piyasaya da bırakın kâr etmeyi, maliyetini kurtarsa diye? Yalnız hücreleri çıldıranlar için değil, bağışıklık

sistemini güçlendirmek isteyenler için de yararlı olan bu ekstraktı yılda iki kere kullanmak yeterli oluyor. Peki ya zeytin yaprağı çayı? Onu içsek, aynı etkiyi yapmaz mı? Hayır'mış.

Yetmez, çünkü ekstraktın bir damlası, bin fincan çaya denk de ondan yetmez. Bu kadar çay içilemez. Zaten kırk derecede etkisini yitiriyor, çay suyu da bu derecenin üstünde malum. Enginar desen, yersin yemesine silamarin alırsın, ama zeytin yaprağını nasıl yiyeceksin? İlacın ruhsatını alabildiniz mi? Sen sistemi zorluyorsun, o seni öbür sisteme katarak, zorluyor. Çünkü eski sistem, yeni zamana ve buluşlara göre değil. O sistemin çemberinde sıkışıp kalıyoruz. Ama aşılacak elbet. Bakın, taşın suyunu Yunanistan bizden alıyor ve kullanıyor. Geçen yılki Antalya yangınında içim gitti, çare elimizdeydi, ama çare yaygınlaşmaz ise ne çare? Konuşuyoruz, laboratuvarını geziyoruz. Yazılı ve görsel basında çıkan haberleri okuyor, tv programlarını izliyoruz. Bir benzin istasyonunun arkasında geniş bir alana yayılmış laboratuvarı. Tarım Bakanlığının birkaç yüz bin lira değerindeki bağışı olan elektronik sistemleri gösteriyor Durukan. Taş suyunun da oleuropeinin zeytin yaprağı ekstraktından çekilmesinin de ABD tarafından incelenip onaylandığını anlatıyor. Gene de doğru işte yanlışa yöneltildiğini, zaman zaman yaptığına yapacağına bin pişman edildiğini söylemeden edemiyor. Biz, satın alma ülkesiyiz, alışta her işe kolaylık gösteririz ama iş üretip satmaya gelince satışa aynı güven ve kolaylığı gösteremeyiz. Oysa bu sağlanmalı. Altı geniş, ağız dar, boğumlu konik camdan parmağımla taş suyu alıp, tadıyorum. Sıcağımsı, ekşimsi, tuhaf bir tad, sanki içten kaynıyor ve hiçbir ekşiye benzemeyen bir ekşilik barındırıyor içinde. Dezenfektan, antibakterial olan bu taş suyu, kireç taşından çekilmiş, aslında hâlâ taşmış, biçim değiştirmiş yalnızca... Aşk da buna mı benziyor birazcık...

Dezenfektan, antibakterial, sıcağımsı, ama, soğuk da aynı zamanda, ekşimsi, ama, farklı da bir tadı var, evet evet, bu teşbihte hata yok. Ama, yangını söndürmüyor öteki, tam tersine ateşe benzin dökmek demek oluyor. Taşın suyundaki minicik taş zerreleri, artık taşlıktan çıkıp çıkmış o zerreler, öteki zerrelerin içine girebilirlermiş ve birbirlerini okşayabilirlermiş. Hadi bakalım, bu da benzemiyor mu siz söyleyin, benim fesatliğim mi bu teşbih şimdi? İstenirse demirin suyu da çekilebilirmiş...

En kolayını insanın can suyunu çekmek, bunun için bir nazar, bir kem söz yeter. O halde diyoruz, bu H2O değil, Taş2O. Çok gülüyor, benim söylediklerim mi komik geliyor akıldaneye, ondan mı gülüyor, yoksa sahiden onca sayı, deney, kuşatılmışlık ve hayalleri içinde bizim fasıl iyi mi geliyor ona?

Durukan'ın üç çocuğu var. Acaba gündelik hayatta nasıl? Baba ve eş olarak nasıl? Dostlukta nasıl, hangi gazetenin tiryakisidir, hangi yayınları okur, sinema tiyatro ve internetle arası nasıldır? Neden bu kadar sigara tüketir? İnsan ömrünün uzatılması, yani telomerin (hücrelerin ömrünü tayin eden program) kısalma hızının yavaşlatılması üstüne konuşurken, "Ben ne yapayım ben olmaktan çıkmış halde yüz yıl yaşama-yı? Olacaksa, otuz ile yetmiş beş yaş arasında bi mola verdirilsin insana. Bu zaman boyunca kişi genç, dinç, hasarsız yaşasın, yaşadığını anlansın. Bu da benim hayalim Heyhat, olamazmış. Gene gülüyor. Bence asıl bunu yahut aşkın yanmazlık ilacını bulsa, bütün Nobelleri ona verirler.

Öylesine önemli şeylerden konuştuk ki, hayat konuştuklarımızın yanında sıradan kaldı. Oysa konuşulanlar, hayatı, hayatlarımızı sıra dışı yapmak üstüneydi...

Yazı: ELVAN ARPACIK

Fotoğraf: MEHMET TALU URAY

Kutsal kitaplardan Tevrat'ta adı sıkça geçen Hititler, Anadolu'ya İÖ. 2000 yılında gelmiş göçmen bir ulus. Cumhuriyetin ilk yıllarında, o zamanki adıyla, Etiler'in Türk olduğu söylenmiştir. Hatta Etibank da adını buradan almıştır. Öte yandan Hititlerin olmasa da Hattilerin Asiatik kavimlerle ilişkisi vardır. Bir başka görüşe göre, Hititler Çerkes kökenlidir. Bu sav da Hattiler söz konusu olduğunda dil ve kültür öğeleri bakımından desteklenmekte ve olanaksız gözükmemektedir. Hititleri Hint Avrupa kökenli, Kafkaslar yolu ile Anadolu'ya gelmiş

bir kavim olarak kabul edebiliriz.

Hititlerin güçlü bir imparatorluk kurmaları için 250 yıl gerekmiş ve İÖ. 1200 yılında deniz halkları tarafından yıkılmış. Karadeniz'in kuzeyinden Anadolu'ya göç ettiklerinde bölgede Hattiler yaşamaktaydı. Hititleri daha iyi anlamak için belki bu noktada kısaca Hattilerden söz etmemiz gerekiyor. Hattiler Orta Anadolu'da yaşamış Anadolu bir ırk. Henüz yazının tarih sahnesine çıkmadığı dönemde yaşamış olduklarından adları Hitit kaynaklarıyla günümüze ulaşmıştır. Hititler de Hattilerin kullandığı "Hatti ülkesi" tanımını benimsemiş olmalıdır ki yaşadıkları topraklara Hatti ülkesi demişler.

Hititlerin Hattilerle karşılaşması barışçıl olmuştur. Yerli halkla evlenerek kaynaşmış, hatta pek çok tanrıyı da sahiplenmişlerdir. Anlaşılan o ki, Hititler kendinden üstün gördükleri kültürleri sahiplenen ve geliştirmeyi seven yapıda insanlardı.

Dil arkeoloğu Renfrew'nun ileri attığı görüşe göre, Hint-Avrupa dilleri Rus platolarında değil Anadolu'da doğmuştur. Dolayısıyla Hititler de Anadolu dillerini konuşmuşlardır.

Hitit Devleti'nin İÖ. 18.yy'da Anitta tarafından kurulduğu genelde kabul edilen bir görüş. 1.

Boğazköy (Hattuşaş)

Hattuşuli, başkent olarak Hattuşa'yı (Boğazköy) belirlemiştir. Boğazköy stratejik olarak kolay savunulabilir bir mevkiye bulunuyor. 1. Hattuşuli kuzeybatı Suriye'ye ve doğuya doğru Fırat Nehri üzerinden Mezopotamya'ya akınlar düzenleyerek bölgede gücünü artırmak istemiştir ama bu 1.Şuppiluliuma'ya (İÖ. 1380-1346) nasip olmuştur. Bu başarılı dönemde de Hitit Devleti siyasal bir bütünlüğe sahip olmamıştır. Hititlerin Suriye'ye sızması Mısır'la savaş nedeni olmuş ve Muvattali komutasındaki Hititlerle II. Ramses komutasındaki Mısırlılar arasında Asi Irmağı (Orontes) yakınında Kadeş'te, İÖ. 1286 karşılaşmışlardır. Kazananı olmayan bu savaşta her iki tarafta kendisini galip kabul etmiştir. Zaten Hititler güçlerinin sınırını bilecek olgunlukta ve Mısırlılarla işbirliği içinde olmanın değerini anlayacak öngörüdeydiler. Kadeş Savaşı tarihte taktik kullanılan ilk savaşlardan biridir. Hitit uzmanı O.R Gurney metni şöyle özetler: "Kadeş'te üslenen Hitit ordusu Mısırlı keşif kollarından kendini gizlemeyi başardı. Mısırlılar kente ilerleyip karargâhlarını kurdular. Fark etirmeden Asi Irmağı'nı geçip Mısır birliğine saldırıp dağıttılar. Durumu fark eden uzaktaki Mısır tümeni yetişti ve duruma müdahale etti. İki taraf da kendini zafer kazanmış olarak kabul etti. III.Hattuşuli ile II. Ramses arasındaki imzalanan Kadeş Barış Anlaşması (İÖ. 1284) dünyanın ilk yazılı anlaşması olarak kabul edilir. Anlaşmanın resmen onayı yalnız krallar arasında değil kraliçeler arasındaki nazik mektup-

laşmalarla da desteklenmiştir.

Boğazköy kalıntıları ilk olarak Fransız gezgin ve arkeolog Charles Texier tarafından keşfedilmiştir. Boğazköy (Hattuşaş) Çorum'un Sungurlu ilçesinin 22 km. güneydoğusundaki Boğazkale ilçesinin (Boğazköy) 4 km doğusundadır. Şehir kuzeyden güneye doğru 300 m. yükselir. Kuzeyde kalan kısma "Aşağı Şehir" güneyde kalan kısma "Yukarı Şehir" denir.

Boğazköy (Hattuşaş) Sfenksi: Boğazköy güney kapısının sağ yanındaki sfenks olup Almanya'da Berlin Müzesi'nde sergilenmektedir.

Boğa Ritonları: pişmiş topraktan yapılmış törensel içki kapları olan nesnelere, eski Hitit dönemi, Fırtına Tanrısının iki boğasını simgelemektedir. Anadolu Medeniyetleri Müzesi'nde bulunmaktadır.

Kadeş Antlaşması Çivi Yazılı Tablet: Hitit Kralı III.Hattuşuli ile Mısır Firavunu II. Ramses arasında MÖ. 1280-1269 yılları arasında yapılan dünyanın ilk yazılı antlaşmasından iki parça. İstanbul Arkeoloji Müzesi'ndedir. Yazılı Kaya: Hattuşaş ören yerinin 2 km. kuzeydoğusunda yer alan Yazılıkaya Tapınağı, önünde, Hitit mimari özelliklerinin yansıtıldığı iki kaya odadan oluşmaktadır. Yazılıkaya Tapınağı'nın kayalığa yapılmış olan bu odaları "Büyük Galeri" (A odası) ve "Küçük Galeri" (B Odası) adıyla anılmaktadır. Büyük Galeri'nin batı duvarı tanrı kabartmalarıyla, doğu duvarı ise tanrıça kabartmalarıyla bezeli olup her iki duvardaki figürler, doğu ve batı duvarlarının kuzey duvarı ile birleştiği ana sahnenin yer aldığı kısma doğru yönelmektedir. Tanrıların genel olarak sivri bir külâhı, belden kuşaklı kısa bir elbisesi, kalkık burunlu pabuçları ile küpeleri vardır. Çoğu zaman kıvrık bir kılıç ya da topuz taşırlar. Tanrıçaların hepsi uzun bir etek giyer, başlarında silindirik biçimli bir başlık vardır. Doğu ve batı duvarının birleştiği kuzey duvarında, ana sahneyi oluşturan baş tanrılar yer almaktadır. Buradaki kabartmalarda Dağ tanrıları üzerinde duran Hava Tanrısı Teşup ve karısı Tanrıça Hepatu ile arkasında oğulları Şarruma ve çift başlı kartal yer almaktadır. Galerinin en büyük kabartması olan Kral IV. Tuthalia ise doğu duvarında yer alır. Ayrı bir girişi bulunan Küçük Galeri'yi girişin iki yanında bulunan aslan başlı, insan gövdeli kanatlı cinler korumaktadır. Küçük Galeri'nin batı duvarında sağa doğru sıralanan on iki tanrı, doğu duvarında ise Kılıç Tanrısı ile Tanrı Şarruma ve himayesindeki kral IV.Tuthalia yer almaktadır. Bu kısımda iyi korunmuş kabartmalar dışında kayaya oyulmuş üç adet niş bulunmakta ve bu nişlere birtakım hediyelerin veya Hitit kral ailesinin ölü küllerinin saklandığı kapların konulduğu düşünülmektedir.

Hitit Kültürü: Hitit kültürü denince Sümerolog Muazzez İlmiye Çığ'ı anmamak olmaz. "Hititler ve Hattuşa İhtar'ın Kaleminden" adlı roman tadında yazılmış arkeoloji kitabında İlmiye Çığ, uzun uzun Hitit kültürünü anlatır bize. Ve biz, roman kahramanı küçük kızın

anlatımından saraydaki entrikaları, boşanma kanunlarını, günlük yaşamı, eğitimi, müzik anlayışlarını, mimarilerini kısaca hayata ilişkin her ayrıntıyı öğreniriz. Hatta bugünkü bazı Anadolu geleneklerinin nereden kaynaklandığını da.

Hititler Mezopotamya'dan getirdikleri çivi yazısına ilaveten hiyeroglif (resmederek yazmak) de kullanarak tarihin bilinen ilk okur-yazar uygarlığını kurmuşlardır. Başta da belirttiğimiz gibi Hititler geldikleri yerlerin kültürel özelliklerini benimseyen bir toplulukta, bu nedenle din, edebiyat ve sanatta yerel unsurlarla karışmış bir kültürün temsilcisi olmuşlardır. Hitit kültürü için Yakındoğu'nun kozmopilit kültürü denebilir. Hititlerin panteonu yerel Anadolu tanrılarından binlercesini kapsar. Bu yüzden olsa gerek tabletlerde "Hatti ülkesinin bin tanrısı" deyimi geçer. Baş tanrı Hitit metinlerinde genellikle "Hatti Ülkesinin Gök Tanrısı", "Göğün Tanrısı", "Hattuşanın Tanrısı", "Sarayın Tanrısı" gibi adlarla anılmaktadır. Ayrıca "Ordunun Gök tanrısı", "Yağmur Gök tanrısı" gibi adlandırmalara da rastlanmaktadır. Bir tanrının hiyeroglif işareti ikiye bölünmüş bir elipsten oluşur. Gök Tanrı ile dağlar, daha doğrusu dağ tanrıları arasında sembolik bir bağ vardır. Bu ilişkilendirmenin altında dağların gökkubbeyi taşıdığı inancı yattığı öne sürülebilir. Bu inanış, daha sonra Yunan Mitolojisinde göreceğimiz Atlas efsanesinin ilk şekli de olabilir. Gök Tanrının en önemli sembollerinden biri boğadır. Alacahöyük'te çıkan bir kabartmada kral ve kraliçenin boğa heykeli önünde yaptığı saygı duruşu, boğanın Gök Tanrısı sembolize ettiğini düşündürmektedir. Çatalhöyük'ten, belki de daha eski çağlardan beri önemini koruyan bu sembol, daha sonra Yunan Mitolojisinde Zeus'un boğa kılığında

girmesiyle de karşımıza çıkacaktır. Gök Tanrısı aynı zamanda Fırtına Tanrısı idi. Anadolu'nun iklimi göz önüne alındığında böyle bir tanrıya ihtiyaç olduğu ortaya çıkıyor. Bir fırtına sırasında kral II. Muşili'nin dilinin tutulduğunu öğreniyoruz : "Birden hava bozdu. Gök (fırtına) Tanrısı korkunç bir şekilde gürledi ve ben ürktüm. O zaman ağızda söz azaldı ve söz kesiklik yaparak yukarı doğru çıktı. Yıllar geçince bu düşlerimde de kendini duyurmaya başladı. Bu düşlerden birinde tanrının eli bana değdi ve konuşma gücümü bütünü ile yitirdim." Geç dönemlerde, Gök Tanrısının bütün özellikleri Fırtına Tanrısına geçmiş, Hurrilerin Fırtına Tanrısı Teşup da Hititlerin Gök Tanrısına eş değer bir konuma yerleşmiştir.

Hititlerde tanrı kadar tanrıça da önemlidir. Bundan dolayı Hititlerde kadın erkek eşit konumdadır. Hitit Tanrıçası, Hattilerde "Vuruşemu", Hurrilerde "Hepat" diye adlandırılmıştır. Hititlerde "Arinna'nın Güneş Tanrıçası", geç Hititlerde "Kubaba" olarak geçer. Büyük olasılıkla Kybele de aynı inancın devamıdır. Tabletlerde farklı adlarla geçseler de sözü edilen tanrıçalar aynı özelliklere sahiptirler. Özellikle Hurri etkisiyle, Teşup'un panteona girmesiyle beraber Teşup'un karısı Tanrıça Hepat da önemli bir yer tutmaya başlamış, hatta Arinna'nın Güneş Tanrıçası ile eş bir konuma gel-

miştir. Bir belgede şöyle denmektedir : "Bütün ülkelerin kraliçesi efendim, Arinna'nın Güneş Tanrıçası! Hatti ülkesinde sen, Arinna'nın Güneş Tanrıçası adını alırsın, sedir ağacı ülkelerinde ise Hepat adını alırsın."

Çoğu kabartmada Tanrı ve tanrıça yan yana eşit önemde tasvir edilmişlerdir. Tanrıçalar arasında en önemlisi kuşkusuz Arinna'nın Güneş Tanrıçasıdır. Arinna kenti hakkında değişik varsayımlar vardır. Ancak en kuvvetlisi ve arkeolojik delillere dayananı, Arinna'nın Alacahöyükü olduğuudur. Arinna'nın Güneş Tanrıçası, krallığın hayatında da önemlidir. II. Muşili (MÖ.1345-1315) uzun zamandan beri ihmal edilen bu kültü canlandırmış ve kazandığı zaferleri buna bağlamıştır: "Ben majeste, babamın tahtına oturduğumda çevredeki bütün düşmanlar benimle savaşa giriştiler. Ancak ben düşman ülkelere karşı sefere

çıkmadan önce Arinna kentinin Güneş Tanrıçası ile ilgili bayram törenleri düzenledim ve ona seslendim: Arinna'nın Güneş Tanrıçası! Benim efendim, benim yanıma aşağıya gel ve senin topraklarını almak isteyen çevredeki düşman ülkeleri yok et! Ve Arinna'nın Güneş Tanrıçası sözümü duydu ve bana geldi. O zaman babamın tahtına oturur oturmaz, çevredeki düşman ülkeleri on yılda yendim ve onları yere vurdum."

Hititlerin Yerel Tanrıları: Hititlerin yerel tanrılara inancı, Ahmet Ünal'ın Hitit Sarayındaki Entrikalar Hakkında Bir Fal Metni adlı çalışmasında anlatılmaktadır. Bu bir fal metnidir ve olaylar hakkında tanrılara görüş sorulmaktadır. Bu metinde Aruşna kenti tanrısı önemli bir yer tutmaktadır. Bu tan-

rıyı Ünal şöyle açıklamaktadır: "Tapınağı, kültü ve kült personeli Aruşna'da bulunan, Hititlere oldukça yabancı ve adı bilinmeyen bir tanrıdır. Bu yabancılığa rağmen büyük kralın hastalığı yüzünden Hitit sarayı onunla sıkı bir ilişki halindedir. Çok alıngan ve nazlı bir tanrı olup, bu fal metninin yazılmasına o neden olmuştur. Çünkü kralın hastalığı konusunda kendisine başvurulmamış, bu yüzden de gazaba gelmiştir. Öfkelenmesinin başka bir nedeni de, kraliçeden bir rüya aracılığı ile istemiş olduğu altından çelenklerin aksesuarlarıyla birlikte kendisine verilmeyip, mabeyincinin evinde saklı tutulmasıdır. Bundan dolayı, tanrının öfkelerini yatıştırmak için kefaretilmesi gerekmiş, büyük kralın tutulmuş olduğu hastalıktan kurtulduktan sonra, bir af dileme ayinine katılmak üzere bizzat Aruşna'ya gitmesi, fal aracıyla saptanmıştır. Tüm bu çabalara rağmen tanrının öfkesi yatıştırılamamış ve anlaşılan bu yabancı tanrının kültünü iyice bilmeyen Hititli rahipler, tanrının bakımını, ayinlerinin yapılmasını vs. Aruşnalı rahiplere bırakmak zorunda kalmışlardır." Hititlerde hayvan biçimli (zoomorphique) tanrılar da vardır. Hayvan biçimli

(zoomorf) kaplar tanrı düşünce-
sinin kült aletleridir. Fırtına Tanrı-
sının boğa ile sembolize edilme-
sinden dolayı boğa biçimli kap-
lar önemlidirler. Anadolu'daki
tarih sürekliliği açısından Hitit
tanrılarında Kubaba'nın üzerin-
de durmak gerekir. Hitit İmpara-
torluğunun en önemli merkez-
lerden biri Kuzey Suriye'de bu-
lunan Kargamış olmuştur. Hitit
İmparatorluğu yıkıldıktan sonra
bir "Geç Hitit Devleti" olarak var-
lığını sürdürmüştür. Bu merkezin
en önemli tanrıçalarından biri
de Kubaba'dır. Burada büyük
saygı gören Kubaba daha sonra
Anadolu'da Kybele adıyla yaşaya-
caktır. Örneğin kraliyetin koruyu-
cusu olan Arinna Güneş Tanrıçası
aslında bir Anadolu tanrıçasıdır.
Kocası Hatti ise Gök Tanrısıdır.
Hurri etkisi ise Güneş Tanrısıyla
özdeşleşen Tanrıça Hepat ve Gök
Tanrısıyla özdeşleşen Teşup ile
kendisini gösterir. Zeus'un karı-
sı Hera ve Adem'in karısı Havva,
Hitit Tanrıçası Hepat'ın uzantı-
larıdır. Yazılıkaya'da görülen 12
tanrı kabartması tarih boyunca
Olimpos'un 12 tanrısı, Hıristiyan-

lığın 12 havarisi, Müslümanlığın 12 imamı, düzinedeki 12 ve bir yılda yer alan 12 gibi
pek çok kavram ve yerde tekrar karşımıza çıkmıştır.

Hitit Yasaları: Hitit yasaları çağdaşlarından daha insancıl özelliktedir. Ölülerini hem
gömmüş hem de yakmışlardır. Genellikle de ölülerini atlarıyla birlikte gömmüşlerdir.
Atı ilk evcilleştirenler de Hititler olmuştur.

Toplum iki kesimden oluşur özgür insanlar ve köleler. Özgür olanlar çiftçiler, memurlar,
sanatçılar tüccarlardır. Köleler alınıp satılabilir ama evlenme ve mülk edinme hakları
vardır.

Hititlerde Doğa ile İlgili İnançlar: Hitit panteonundaki pınar/kaynak tanrı/tanrıçalar,
onların su kaynaklarını, kutsal olarak kabul ettiklerini göstermektedir. Eflatunpınar'daki
anıt da bu görüşü doğrulamaktadır. Hititler dağları da kutsal kabul etmiş ve dağ tan-
rılarına inanmışlardır. Ayrıca her dağa ait törenler vardı. Genel olarak uzun etekli, sivri
külahlı olarak tasvir edilen dağ tanrılarının giysileri üzerinde dağ sembolleri olduğu
görülmektedir.

Hititlerde Fal ve Kehanet: Hititler, tanrılarının isteklerini, öfkelenmişlerse nedenlerini öğ-
renmek üzere fala başvurmuşlardır. Ancak bunların yanında çok daha basit konular için
de fala başvurulduğu anlaşılmaktadır. Burada fal, kehanetten daha farklı olarak ele alın-
malı ve tanrılarının verdiği işaretlerden farklı tutulmalıdır. Faldan anlamamız gereken, fali
açan kişinin, bir olay hakkında tanrının görüşünü sormasıdır. Bu durumda tanrıya karşı
bir itiraf da söz konusu olmaktadır. "Ey tanrı, herhangi bir şekilde tapınağın içinde mi
Öfkelendin. (Eğer öyleyse) et işaretleri olumsuz olsun. Ey tanrı eğer (sadece) tapınağın-
da öfkeleniyisen, fakat majesteye karşı hiç bir şekilde kızmadıysan, et işaretleri olumlu
olsun. "Anadolu'da hâlâ sürdürülen inançlardan iştiareye yatmak da, Hitit kültürünün
bir uzantısı olabilir. Bu yöntemde rüyalar aracılığıyla tanrılarının istekleri öğrenilmektir.
Gelecekte haber almak içinse yıldızların hareketleri izlenmiştir. Bu gözlemleri yapmak

için kullanılan en ilginç alet "Güneş Kurs"larıdır. Uzun sopaların üzerine takılarak törenlerde kullanılan bu "Güneş Kurs"ları belki de Orta Doğu uygarlıklarında hükümdarlık simgesi olan "alem"lerin büyük-babaları oldu. Belki tesadüf ama 'alem' Arapça 'evren' demektir.

"Hititlerde Büyü: Hititler de dönemin diğer uygarlıkları gibi büyüye meraklı bir topluluktu. Çeşitli konularda büyülerin yapıldığı tespit edilmiştir. Cinsel büyüler, aile içi büyüler hatta kara büyü. Ayrıca kuraklığı önlemek, hastalıkları yok etmek, şans elde etmek vs. için de büyüler yapılmıştır. Büyü yapmak kadar büyüü çözmek de yaygındı. Bir metinde şöyle demektedir : "Büyülenmiş olan bu adamı şimdi ben büyüden çıkardım. Onu toprağa geçirdim ve onu bağladım. Büyü ve fena rüya bağlanmıştır, onlar artık yeryüzüne çıkamazlar, siyah toprak altı onları çekiyor."

Hititlerde Ölüler Kültü: İnsanların beden ve ruhtan oluştuğu düşüncesi büyük olasılıkla Hititlerde de vardı. Ruhun ölümden sonra da var olduğu ve yeraltına gittiği düşünülmekteydi. Hatta bu yolculukta ölüye annesinin yol gösterdiği düşünülmekteydi. Muvatalli'den sonraki tabletlerde ölüm gününün "anne günü" diye anılması bu ilişkiyi göstermektedir.

Hitit Mitolojisi: Hititlerde özgün bir mitolojiden söz etmek oldukça güçtür. Hitit efsaneleri çok güçlü bir şekilde Hurri, Hatti ve Mezopotamya etkisinde kalmıştır. Hititlerden günümüze gelen efsanelerde bu etki açıkça görülmektedir. Ancak bir başka gerçek de Hitit efsanelerinin Yunan mitolojisine kadar sürekliliğini koruduğudur. Günümüze gelen belli başlı Hitit mitoslarına göz atarsak bu etkileri daha iyi görebiliriz

Kaybolan Tanrı Efsaneleri: Daha önce de belirttiğimiz gibi, Hititler birçok doğa olayını tanrılara bağlamakta, ancak onla-

rı, insan şekilli (antropomorfik) olarak düşünmekteydiler. Buna göre bir tanrı canı isterse çekip gidebiliyordu. Ancak tanrının gitmesiyle ona bağlı olan doğa olayları da etkileniyordu. Ele geçen metinlerden biri de, Fırtına Tanrısının oğlu Telipinu'nun kaybolmasıyla ilgilidir. Hatti kökenli bu efsanenin kahramanı Telipinu, aslında bir tarım tanrısıdır. Tohum ekme, tarla sürmek, sulamak, ürün yetiştirmek ve toplamak türünden işlerden sorumludur. Bu tanrının kaybolması doğal olarak bütün hayatı etkilemiştir. Farklı biçimlerde karşımıza çıkan efsanenin ilginç bir konusu vardır: Tanrı elbisesini ve ayakkabılarını ters giyecek kadar sinirlenmiş ve fırlamış gitmiştir. Tanrının gitmesiyle beraber ülkede her şey değişir, sıkıntılar başlar : "Pencereleri sis doldurdu, evi duman doldurdu. Ocakta odunlar boğuldu, ağılda koyunlar boğuldu. Koyun kuzusunu istemedi, inek buzağını istemedi. Arpa ve buğday yetişmez oldu, sığırlar, koyunlar ve insanlar gebe kalmadılar, gebe kalanlar ise doğurmadılar. Dağlar kurudu, ağaçlar kurudu ve çiçek açmaz oldu; otlaklar kurudu, kaynaklar kurudu." Tanrının gidişi o kadar etkili olmuş ki, diğer tanrılar da bundan etkilenmiş, hatta bütün tanrıların katıldıkları bir ziyafette yiyip içmelerine rağmen açlık ve susuzlukları geçmemiş. Buradaki ziyafet, tanrılara sunulan sunular olabilir. Anlaşılan o da pek fayda etmemiş. En sonunda Fırtına Tanrısının aklına oğlu Telipinu gelmiş ve onun iyi olan her şeyi alıp götürdüğünü söylemiş. Telipinu'yu araması için bir kartalı dağlara uçurmuşlar ama kartal Telipinu'yu bulamamış. O zaman bütün tanrıların annesi Tanrıça Hannahanna, Fırtına Tanrısına "Telipinu'yu sen ara" demiş, Fırtına Tanrısı da başarılı olamamış. Hannahanna en sonunda bir arı göndermiş. Arı Telipinu'yu bulup, sokarak uyandırmış (bu bölüm değişik versiyonlarda farklıdır). Telipinu daha da öfkelenmiş. En sonunda bir ayın yapılarak öfkesinin dindirilmesine karar verilmiş. Büyü işi Büyü Tanrıçası Kamrusepa'ya havale edilir. Efsane böyle sürer gider.

Hititleri tanımak Anadolu uygarlığını, hatta Anadolu'nun bugününü tanımak demektir. Anadolu topraklarının bugünkü mirasçıları olan bizler, Hititleri öğrendiğimiz gelenek ve kültürümüzün köklerini de öğrenmekteyiz.

SABRIN SONU GEMİ MAKETİDİR

Yazı: ELVAN ARPACIK Fotoğraf: METİN GÜRKAN

İçinden deniz geçer İstanbul'un, üzerinde martılar, sularında vapurlar süzülür. Ortaköy, Vaniköy, Hasköy, Yeniköy ve Çengelköy ellili yıllarda sekiz adet yapılmış olan, son eki köyle biten semtlerimizin adlarının verildiği köylü serisi vapurlarımızdır. İki yıl sonrasında "bahçe" sözcüğü devralmış bayrağı, başlamış bahçeli vapurlar boğazda salınmaya. Paşabahçe, Bahçekapı. Bunlardan 18 adet yapılmış tersanelerimizde ama adı o kadar bahçeyle biten semtimiz olmadığından herhalde, Maltepe, Suadiye, Bostancı vs. olarak devam etmiş. Kıbrıs Barış Harekâtından sonra özellikle şehitlerimizi hatırlamak için bu defa Şüheda olarak anılan ve Adem Yavuz'la başlayıp Mustafa Aydoğdu ile biten 10'luk bir seri vapur imalatımız var. Bir de Osmanlı'da vükela vapuru varmış ki, vekilleri ve devlet ileri gelenlerini yalılarında alıp Sirkeci'ye götürür, akşam da geri bırakırmış...

Boğazda trafik arttıkça vapur düdüklarının de sesi arttı elbette. Kimi bir kısa çalışıyor sancağa (sağdan yanaşma) yanaşacağım diye, kimi iki kısa, iskeleye (soldan yanaşma) geliyorum demek için.

Vapurlarda yolculuğun şenliğe dönüştüğü, büyüklerin çocuklaştığı ada seferleri şiir yazdırıyor ozanımız Melih Cevdet Anday'a: "ada vapuru yandan çarklı, bayraklar donanmış cafacı".

Suları köpürtür kimi azgın dalgaları yenmenin haklı gururu içinde, kimi uykuda gibi sessizdir, kiminirse nereye gittiği bilinmez Yahya Kemal'in dizelerindeki gibi:

Artık demir almak günü geçmişse zamandan
Meçhule giden bir gemi kalkar bu limandan
Birçok giden memnun ki yerinden
Birçok seneler geçti dönen yok seferinden

Denizlerde motorlu taşımacılığımızın 180 yıllık bir geçmişi var. Osmanlı arşiv kayıtlarına göre ilk buharlı gemi 1827 yılında İstanbul'a getirilen ve halkın Bug adı ile andığı "Swift" gemisidir. II. Mahmud bu gemiyle çok ilgilenmiş, tersane için alınmasını emretmiş. 1843 yılında Marmara bölgesinde Seyr-i Bahri, Boğaziçi'nde de Eser-i Hayır adlı gemiler sefere başlamış. 1850 yılında Boğaziçi Vapur İşletmesi Şirketi Hayriye adıyla anonim şirket olarak yeniden yapılandırıldı. 1860 yılında 1839'da kurulmuş olan Mekteb-i Füh-

nun-i Bahriye çeşitli aşamalardan sonra Fevaid-i Osmaniye idaresi adıyla büyüdü ve 20 adet kadar vapura sahip oldu. Fevaid-i Osmaniye'nin başında İdare-Nazırı ünvanı ile Mısır Valisi Abbas Hilmi Paşa'nın oğlu İlhami Paşa bulunmaktaydı. 1876 yılında İdare-i Aziziye'nin adı İdare-i Mahsusa'ya çevrildi ve 78 adet vapur devredildi. Kurum bilgili kişilerce doğru biçimde yönetilmediği için 78 parça gemiden bir kısmı Haliç'te çürüyerek batmış, 38 adedi eskidiğinden satılmış, 1909 yılında

geriye 16 tane gemi kalmıştır. Meşrutiyetin ilanı ile İdare-i Mahsusa, Bahriye nazırlığından alınarak Nafia nazırlığına bağlanmıştır. İdare-i Mahsusa Nafia Naziri Hallacyan Efendi zamanında 3 Kasım 1909'da Fairfield isimli İngiliz Şirketi'ne devredilmiştir. 1910 yılında Meşrutiyet hükümeti, idare-i Mahsusa'nın islah çalışmaları çerçevesinde adını değiştirerek "Osmanlı Seyri Sefain İdaresi"ne dönüştürmüştür. Bu dönemde Akdeniz, Karadeniz, Gülcemal, Gülnihal, Nilüfer, Plevne ve Derne isimli gemiler satın alınmış, hem deniz ticaretini artırıp, sivil ve askeri nakliyatı temin etmek hem de harap olan iskeleleri onarmak için hükümet 6 mart 1911'de Osmanlı Seyri Sefain idaresine 500 bin ödenek vermiş.

Şirketin müdürü Alman Karl Leke tarafından vapur bacaları sarıya boyanmış, iki çıpa üzerine bir ay yıldız resmi fors olarak kabul edilmiştir. I. Dünya savaşının başlaması ile Osmanlı Seyri Sefain İdaresi Bahriye nezaretinden alınarak Harbiye

nezaretine bağlanmış, Karl Leke'nin yardımcılığına da Erkan-ı Harp binbaşlarından Sadullah Bey getirilmiştir. 1913 yılında Karl Leke yerine Harbiye Nezareti Levazım Müdürü İsmail Hakkı Paşa getirilmiş ve 1918 yılına kadar görevde kalmıştır. I. Dünya savaşının bitmesiyle İstanbul'da bulunan işgal kuvvetleri komutanlığı, Osmanlı Hükümetinden harp tazminatı olarak Osmanlı Seyr-i Sefain idaresinin gemilerini de alacaklardı. Bu zor şartlar içinde bulunan idare, 16 Mayıs 1919'da Bandırma isimli küçük gemiyi, Mustafa Kemal Paşa ile 18 silah arkadaşına vererek Samsun'a doğru Kaptan İsmail Hakkı Durusu yönetiminde yola çıkartmıştır. 1923 tarihinde idarenin adı Türkiye Cumhuriyeti Seyr-i Sefain idaresi olmuş. 1923 yılında Cumhuriyet'in ilanı ile ve 1 Temmuz 1926 tarihinde Lozan'da elde edilen kabotaj hakları ile denizciliğimiz gelişme dönemine girmiştir. 29 Temmuz 1925 tarih ve 2256 sayılı kanun ile İstanbul Liman İşleri İnhisarı Türk AŞ. kurulmuştur. Türkiye Cumhuriyeti'nin millileştirme politikasına paralel olarak 23 Kasım 1934 tarihinde 2265 sayılı yasa ile İstanbul Liman İşleri Umum Müdürlüğü kurulmuştur. 1935 yılında Fransız şirketinin bütün hisseleri 162 milyon Fransız frangına satın alınarak liman millileştirilmiştir.

Denizcilik adı gibi engin bir kültür. Osmanlılar bir denizcilik devleti olmamakla beraber bu kültürün bir parçası olmayı başarmıştı. Bugün ülkemiz için aynı şeyi söylemek mümkün değil ne yazık ki.

İstanbul'da denize açılan yollar sokaklar ne kadar bolsa denizcilikle ilgili uğraşlar da o kadar çoktur.

Bunlardan başlıcası, estetiğin hünerle birleştiği gemi modelciliği. Metin Gürkan da bu alanın profesyoneli olarak kendi rotasında ilerliyor. Metin beyde bu ilgi-

nin temeli çocuklukta uzaktan seyrettiği bir cami minaresiyle başlıyor. Babasının memuriyeti nedeniyle buldukları Amasya'da oturdukları ev, tarihi Selçuklu Camisini tepeden görür. Bir çocuk olarak yapacağı ilk makettir Selçuklu Camisi minaresi. Orta öğrenimini Ordu'da tamamlar. Metin bey kendisini bugüne getiren yolun önemli kilometrelerini bu sırada kat eder. El işi ve resim dersinde tahta oymacılık, ahşap boyama, alçı ile çalışma türünden el becerisi gerektiren işlerde öğretmenin gözdesi olur. Saygıyla andığı öğretmeni, veliler toplantısında velisine "oğlunuz Liseden sonra muhakkak Güzel Sanatlar Akademisine gitsin" der ve öyle de olur.

Almanya'ya yaptığı bir yolculukla, o yıllarda ülkemizde bulunmayan plastik kit model uçaklarla tanışır. Türkiye'ye dönerken bavulu onlarla doldurur. Birkaç yıl bu plastik kitlerle uğraştıktan sonra o yılların tek modelci mağazası olan Jet Model'den balsa ağacından yapılan lastik motorlu uçak kitlerini alıp yapmaya başlar. Artık daha ayrıntılı, üzerinde titizlikle çalışabileceği, beceri ve birikimini daha ustalıkla gösterebileceği alanlara yönelmeyi amaçlamaktadır, bu da ancak gemi modelciliğiyle olacaktır. Bu kez Almanya'dan uçak yerine Bounty adlı gemi kit modelini getirir ama bir farkla, Bounty'i plastik kitten değil, plastik parçalarını örnek alarak belirli oranda büyütme suretiyle ahşaptan yapacaktır. Direkler, bogotalar, palanga makaraları, toplar, baş bodoslamadaki kadın figürü sorun değildir de asıl sorun gövdedir. Bir

konuda kararlılık söz konusu olduğunda mutlaka bir çözüme varılır. Metin bey bu maketin gövdesi için gemi mühendisi bir arkadaşından teknik bilgiler öğrenir. Diğer mesleği olan makine teknik ressamlığı da imdadına yetişir. Amerika'yı yeniden keşfettiğini daha sonra anlayacaktır çünkü bu kitlerin ahşaplarının da olduğunu iş bittikten sonra fark edecektir. Oysa o plastik parçaları ahşaba uyarlamak için çok çalışmıştır ve başarıya öyle ulaşmıştır. Hiçbir çaba boşa gitmez,

deneyimleri zenginleştikçe profesyonelleşme arzusu onu yeni arayışlara sürükler ve Kasımpaşa'da Kuzey Deniz Saha Komutanlığı'nın karşısındaki askeri bir binada bulunan "Gemi Modelcileri Derneği"nden haberdar olur. Derneğin sürekli ziyaretçisi ve üyesi olan Metin bey derneğin 1980'de düzenlediği "Atatürk ve Deniz" konulu Gemi Modelleri Sergisi ve Yarışmasına katılır. Bounty Henüz bitmemiş olmakla beraber detay kategorisinde yarışmaya girmeye hak kazanır

ve birinci olur. O günden bugüne 160 adet model yapar. Bunların 140 tanesi ticaret gemisi tanımına giren tanker, koster, kuru yük, konteyner obo, dökme yük gemisi türünden gemi maketleridir. "Bilindiği gibi ticaret gemileri büyük gemilerdir. Dolayısıyla modeller de bir hayli büyük oluyor. En büyük modelim 1.80 cm'lik obo sınıfı bir gemiydi. Kalastraya monte edilip üzerine cam fanusu da kapatılınca, nakletmek için 6 kişi çalışmıştık" diyor. Gemi maketçiliğinde kullanılan parçalar Avrupa'da olduğu gibi kolayca bulunmuyor. Burada parça üreten birkaç firma var ancak onlarda da istenen her model parça bulunmuyor, atıl yatırım gördüklerinden olsa gerek her model parçasını da ithal etmiyorlar.

Metin beyin özellikle üzerinde durduğu bir başka konu da şu: bizim araştırarak geliştirdiğimiz teknikler Avrupa, Amerika ve İngiltere'de on, on beş yıl önce geliştirilmiş. Örneğin onlar üç boyutlu CNC tezgâhları kullanıyorlar bu da mikron ölçekli lazer kesimler demek oluyor. Bu tezgâhların varlığından haberdar olmayan bizim modelcilerimiz bir anlamda iğneyle kuyu kazıyorlardı. Bunlar çok pahalı makineler ve amatörlerin hatta profesyonellerin bile satın almaları imkânsız.

Gönlünde hepsinin yeri ayrı olsa da Gülcemal bir başka anlam taşıyor onun için. Bugün Denizcilik Müzesi'nde bulunan Gülcemal Türkiye denizciliğinin efsanelerinden. İngiltere'de inşa edilen Gülcemal'in asıl adı Germanic'ti. Germanic New York Limanında demirliyken hava şartları nedeniyle buz tabakası altında kaldı ve dibe vurdu. Yeniden yüzdürülmesi ve onarılması kolay olmadı. Satıldığı şirkette adı Ottawa olarak değiştirildi. Görevi yeni dünyaya İngilizleri taşımaktı. 37 yaşındaki bu cefakâr gemiyi Osmanlı Seyri Sefain idaresi satın alınca bizim karasularımıza geldi ve belki de gerçek kimliğine burada kavuştu. Çok sevildi. Padişah da çok sevmiş ve beğenmiş olmalı ki, gül çehreli güzel yüzlü anlamında adını "Gülcemal" koydurdu. Bu isim aynı zamanda V. Mehmet Reşad'ın annesinin adıydı. Karadenizliler de onu bağına bastı desek yeridir.

Metin bey şimdilerde pek çok projeye uğraşmakta. Bunlar içinde bir tanesi var ki, heyecan uyandırıyor. Kalp cerrahimiz Prof. Dr. Bingür Sönmez öncülüğünde kurulması için girişimlerin başlatılmış olduğu Sarıkamış Müzesi. Sarıkamış'ta donarak şehit düşen askerlerimizin anısına kurulacak müzede bu derin acıya ait belgeler toplanmakta.

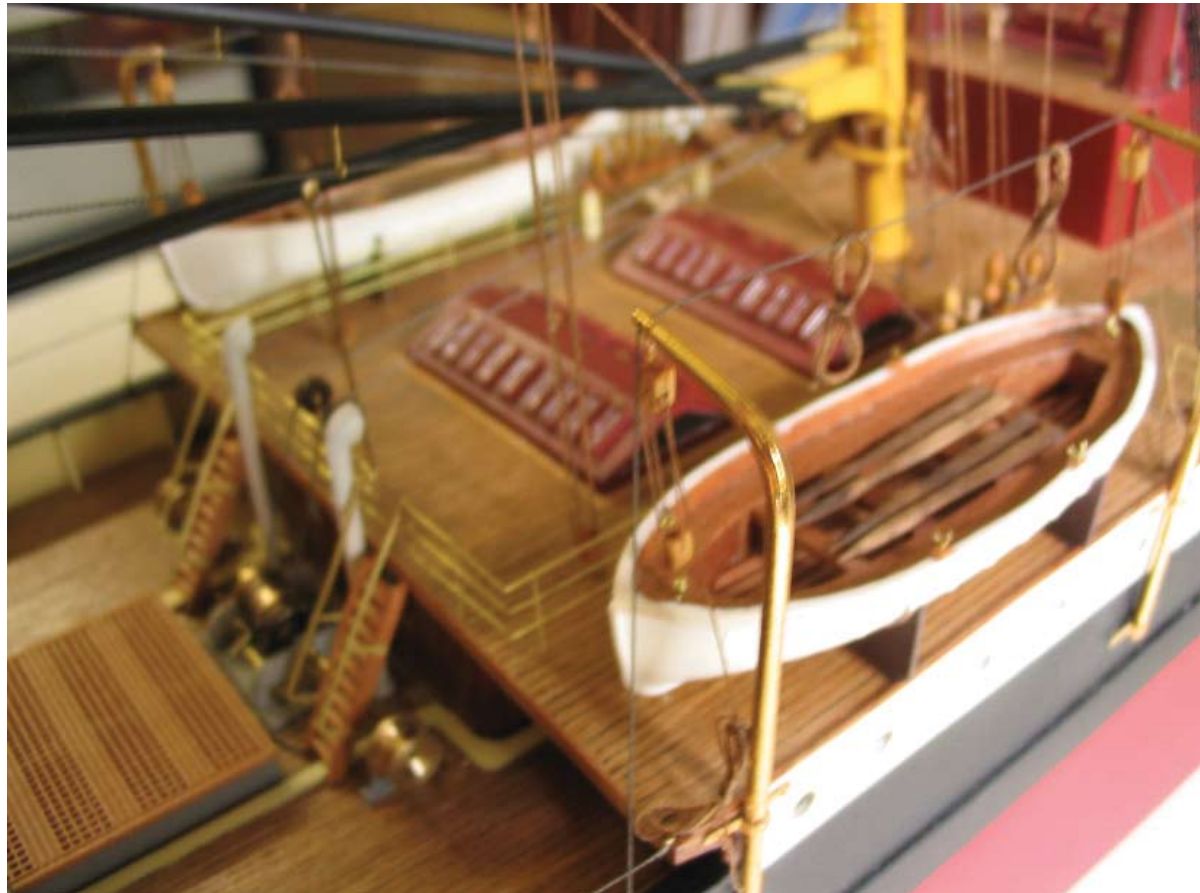
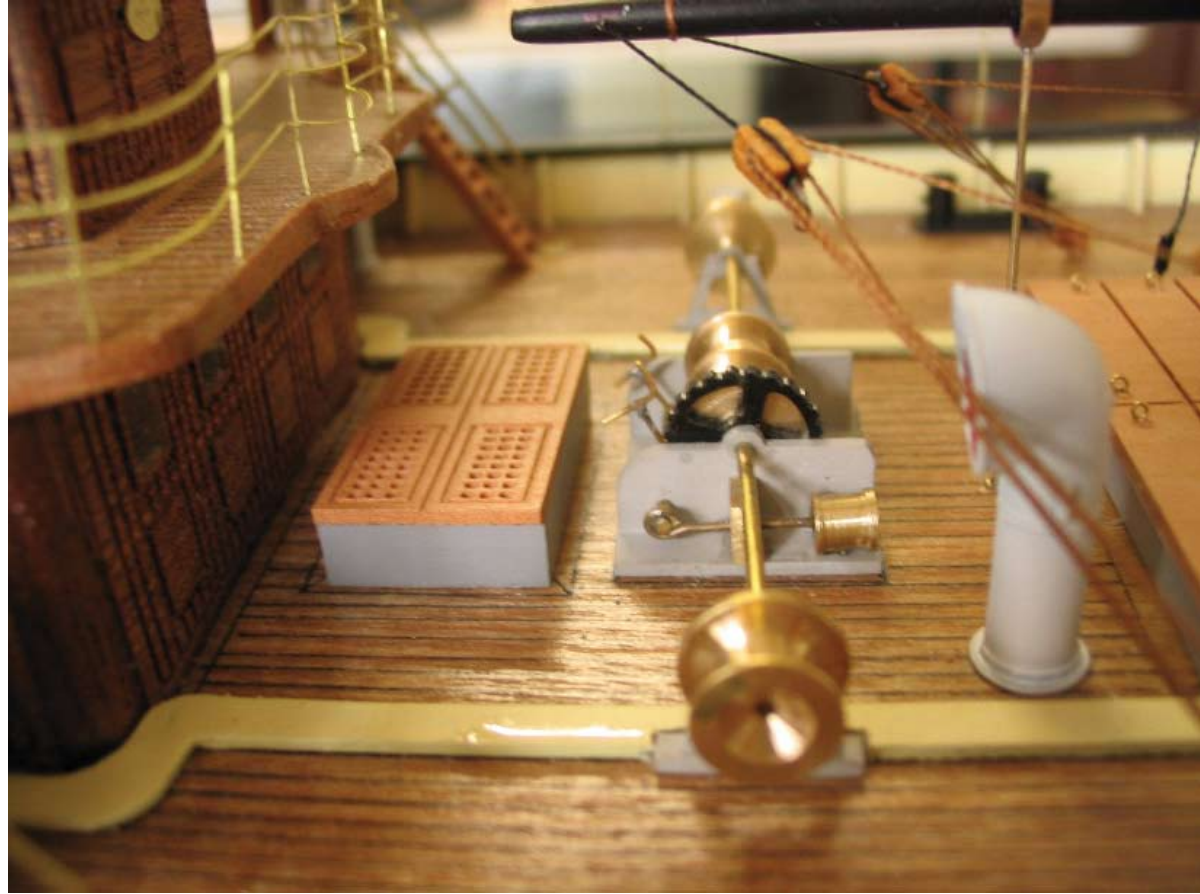
Sözü edilen dönemde Sarıkamış ve Ardahan cephelelerinde savaş tüm şiddetiyle sürmektedir. Yemen'deki askerlerden bir kısmı bu iki cepheye sevk edilir. Askerlerin kıyafetleri çöl şartlarına uygundur sert Kafkas kışına nasıl dayansın. Osmanlı Hükümeti askeri mühimmat ve kışlık kıyafetler hazırlayarak üç gemiye yükler. Hatta gemilerden birinde bir de tayyare vardır. Bu üç gemi: Bezm-i Alem, Mithat Paşa ve Bahri Ahmer gemileridir.

Gemilerin gerekli teçhizatla yüklenmesi, Karadeniz'e açılarak Trabzon Limanı'na varması, oradan da kara yolu ile Sarıkamış ve Ardahan'a ulaşılması hedeflenmiş, tüm direktifler Enver Paşa tarafından verilmiştir. Ancak fazlaca askeri tecrübesi olmayan Enver Paşa, bu üç geminin yanına, onları koruyacak savaş gemisi vermeden Karadeniz'e yollamıştır.

24 Ekim 1914 günü Zonguldak kömür havzalarını bombalayan Rus savaş gemileri geri dönerken herhangi bir koruması olmayan bu üç gemimizi de batırmıştır.

Kayıtlara geçmeyen bu dram birkaç yıl önce Prof. Bingür Sönmez'in kişisel çabaları ve araştırmalarıyla gün ışığına çıkarılmıştır. Gemilerdeki malzemelerin Sarıkamış'a ulaştırılamaması nedeniyle kara sapsanan 90 bin askerimiz donarak yaşamını yitirmiş.

İşte Metin Bey Ruslar tarafından batırılan Bezm-i Alem'in modelini bitirmek üzere bu aralar. Diğer iki gemiye ait planları henüz bulamadığı için modellerini yapamıyor.

ADINI BAĞIŞLAR MISIN İSTANBUL?

Yazı: NECATİ GÜNGÖR

İncelikli insanlar karşısındakinin adını öğrenmek istediğinde, "senin adın ne?" diye sormaz da, "adını bağışlar mısın?" derdi... Şimdiler bu tür inceliklere pek rastlanmıyor denilse, haksızlık olur mu bilmem? On beş milyon nüfuslu İstanbul'da, kimselerin durup inceliklerle uğraşacak zamanı yok sanki... Yıllarca aynı apartmanda oturup da birbirlerinin adını bilmeyen, birbirlerine "günaydın" demeyen, birbirlerine karşı hep yabancı kalan insanlardan nasıl bir incelik beklenebilir ki?

Komşusunu tanımayan kimselerden, oturduğu ma-

hallenin, semtin, ilçenin adının nereden geldiğini bilmesi beklenebilir mi peki?

Oysa her köşe başında bir tarih kalıntısına rastladığımız bu koca kentin semt adları da birer tarihi anı değeri taşımakta... Mesela İstanbul'un birçok semtine, mahallesine adını veren kişiler, geçmişin önemli şahsiyetiydi. İşte bu yazıda İstanbul'un semt adlarının kökenini anlatmaya çalışacağız. Varsa, ilginç hikâyelerini aktaracağız... Bizden anlatması. Merakı olan beri gelsin...

Konuya, Şehr-i İstanbul'un kendi adından başlamaya ne dersiniz?

İstanbul'un ad alma serüvenini öğrenmek için, tıpkı tarihi gibi eski çağlara uzanmak gerekir. Kadim zaman toplumları neler demedi ki onun için? Her ulus kendi dilince bir ad verdi: Vizantion, Bizantium, Alma Roma, Nova Roma, Kostantinepolis, Megalipolis, Kalipolis, Çargrad, Konstantingrad, Miklagord, Vizant, Stimbol, Esdambol, Eskomboli, Bizantiya, El-Mansura, Kustantina el-uzma, Kostantiniyye, Mahrusa-i Konstantiniyye, Stambul, Dersaadet, Deraliyye, Mahrûsa-i Saltanat, İslambol, Darû's Saltanat-ı Aliye, Âsitane, Darû'l Hilafe'tül-Aliye, Payitaht-ı Saltanat, Dergâh-ı Mualla, Südde-i Saadet... ve İstanbul. Derler ki, kentin ilk isim babası, İmparator I.

Costantinus'tur. İstanbul 300'lü yıllarda Doğu Roma İmparatorluğu'nun başkenti yapılıncaya kadar, resmi adı Nova Roma (Yeni Roma) oldu. Ancak kent halkı ona, I. Constantinus'un adını layık görerek, "Constantin'in Kenti" anlamına gelen, Constantinopolis adını verdi. Ancak, bu ad uzun olduğu için, çoğu kez kestirmeden "polis" (şehir) demeyi yeğliyorlardı.

Dönemin seçkinleri ise, halkla aynı dili kullanmamak için olsa gerek, Stenpol derdi. Kimilerinin de, bugünküne en yakın biçimde Estantbol dedikleri rivayet olunmaktadır.

Fatih Sultan Mehmet'in kenti ele geçirdiğinde, Türklerce adının Konstantiniyye diye telaffuz edildiği bilinir. Osmanlı devrinde dünyanın birçok yerinden Müslümanların gelip yerleşmesinden sonra, kentin adının İslambol'a çıktığı da malumdur. Hatta, Tanzimat dönemine kadar, İslambol biçiminde söylenegelir. İşte şimdiki adının, Estantbol ile İslambol karı-

560 - İSTANBUL - HEYBELİADA

558 - İSTANBUL - HEYBELİADA

127 - İSTANBUL - BÜYÜKADA

şımının bir sonucu olduğunu söylemek sanırız yanlış olmaz. Yine derler ki, 1920 yılında, Mustafa Kemal Atatürk, kentin adının "İstanbul" olduğunu, resmen ilan etmiştir. (Yalanı varsa, günahı, söyleyenlerin üzerine olsun.)

Peki ya, bugün İstanbul'un bir ilçesi olan Adalar'ın adları, adlarının kökeni nerden kaynaklanır, diye sordurunuzu işitir gibiyim...

Ah, evet, o her biri birer acı ve ıstırap yatağı olan Prens Adaları'nın adları...

İstanbul Adaları denilince, Bizans tarihi boyunca gözden düşmüş imparator ailelerinin buralarda yankılanan işkence çığlıklarının ürpertisini duymamak müm-

kün müdür? Sözelimi, Malazgirt Savaşını yitiren Romen Diyojen'in gözleri oyulurken attığı çığlıklar, o güzelim cennet bucağı adaların üzerinde kapkara bir örtü gibi durmakta sanırsınız!

Evet, Bizanslılar Prens Adaları derlermiş burasına... Ama o prenslerin işkence altında inim inim inleyişlerini, acı içinde kıvranarak ölümü bekleyişlerini, bugün birer tabiat tablosu güzelliğiyle mavi sularda yüzen koruluklar, yamaçlar, kumsallar, biblo gibi bahçeler içine konurmuş köşkler, patika yollar, ıhlamur kokulu sokaklar anlatmaz size. Çünkü onlar, geçmişin dehşetiyle dilleri tutulmuş, lâl olmuşlardır!

Osmanlılar da, Büyükada Kalesi'ni zaptedip kendi bayraklarını diktikten sonra bir daha dönüp bu uğursuz Adalara bakmamışlar, buralara yerleşmeyi düşünmemişler. Ta ki, Kırım Savaşı yıllarında İstanbul'a doluşan Fransızlar ve İngilizler gelip buraların doğal güzelliğini keşfedinceye dek...

5,4 kilometrekarelik alanıyla adaların en büyüğü olan Büyükada'nın adının nereden kaynaklandığı araştırmaya gerek var mı?

İkinci büyük adanın eski zamanlardaki adı "Haklı" imiş. Ama yukardan bakıldığında yere bırakılmış iki gözlü bir heybeyi andırdığı için Türkler ona "Heybeli" adını vermiş. Yahya Kemal'den, Hüseyin Rahmi'ye, Ahmet Rasim'den Nâzım Hikmet'e, Aziz Nesin'den Zeyyat

128 - İSTANBUL - BÜYÜKADA

Selimoğlu'na kadar birçok edebiyatçıyı barındırmış olan Heybeli, bu sayede pek çok şarkı, şiir, roman, hikâye ve anı kitaplarına adını yazdırmıştır.

Yuvarlak biçimli Burgaz'ın eski adı da "Panormos" imiş. Osmanlı döneminde yanmış olan arka yanındaki Pirgos Kalesi silinip gitmiş ama, adanın adını da belirleyerek gitmiş... Porgos, zamanla olmuş sana, Burgaz. Bize göre Burgaz Adası'nın en büyük şansı, Sait Faik'in sayısız hikâyesine yataklık etmesinde yaşar; o hikâyeler sayesinde adını ülke dışında bile duyurmuştur. Bizans döneminin Proti'si, demir oksitli kırmızı toprak renginden ötürü Kınalı adını almıştır Osmanlı Türkçesinde. Dört adanın en küçüğü olmasına bakmayın, şirinlik ve güzellikte hep-siyle yarışır haspa!

Bir zamanlar tavşanlarıyla ünlü olan ve bu sevimli hayvanların adıyla anılan Sedef Adası'na, Sultan Abdülmecit'in damadı Fethi Ahmet Paşa vaktiyle yazlık bir köşk yaptırmasaydı (dikkat buyurun, Kırım Savaşı sürecinde oluyor bu yapılaşma) belki de daha uzun süre insan ayağı değmeyecekti. (O Fethi Ahmet Paşa ki, şimdilerde Karacaahmet Mezarlığı'nın Duvardibi mev-

kii uyuyanlarındandır. Merhum nefes darlığı hastalığından muzdaripti! Rahat soluk alabileceği oksijeni bol alanlarda oturmaya özellikle dikkat ediyordu. Üsküdar'ın ünlü Fethi Paşa Korusu'nu da bu yüzden satın alıp düzenlemişti. Boğaz kıyısından İcadiye Tepe-sine dek uzanan korulukta çam, kestane ve erguvan ağaçları pek sıkı. Mayıs, haziran aylarında bütün bir koruluk erguvan çiçekleriyle donandığında, köşkün hanımları da erguvan rengi giysilere bürünür, ağaçlar arasında dolaşırlardı. Benden duymuş olmayın, Sultan Abdülmecit parasızlıktan Saray'daki altın tablaları eritirken, damatlarının ve kızlarının böylesine göz kamaştırıcı bir yaşam sürmelerine içerlemiş. Bir gün tepesi atmış, bütün damatları karşısına dizerek, karlarınıza sahip olun, müsrif yaşam sürmesinler, diye azarlamış onları.)

Neyse, biz yine dönelim Sedef Adası'na... Efendim, adaya bu isim Cumhuriyet'ten sonra verilmiştir. Böyle denilmesinin nedeni, uzaktan bakıldığında, adanın bitkiörtüsün sedef gibi ışıldamasıymış. Adanın üçüncü kuşak mirasçıları, yani Fethi Ahmet Paşa'nın torunları, burasını imara açmış, birçok villanın yanı sıra plaj, kafeterya, lokanta yaptırmışlar...

Kaşıkadasi'nı da anlatmaya gerek yok sanırım: Çünkü, eskilerin deyişiyle ismiyle müsemma! Bakar bakmaz, ters çevrilmiş bir kaşığı andırıyor mübarek. O da yine, Sait Faik sayesinde hikâye edebiyatına girmiş şanslı mekânlardan biri.